

نفت، برنامه ششم توسعه و اقتصاد مقاومتی

داود دانش جعفری^۱، سمانه کریمی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۹/۱۲

چکیده

هدف سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ایجاد بستر مناسب برای حرکت اقتصاد ایران در یک مسیر رشد پایدار است. برنامه‌ریزی بر مبنای اقتصاد مقاومتی، ایجاب می‌کند با هر گونه عوامل برهم‌زننده رشد پایدار برخورد شود و راهبردهای برنامه به گونه‌ای انتخاب شود که خطرپذیری‌ها و نااطمینانی‌های تحقق اهداف آن به حداقل برسد. بررسی عملکرد اقتصاد ایران طی دهه‌های اخیر نشان می‌دهد که علاوه بر پایین‌بودن معدل عملکرد متغیرهای کلیدی، اقتصاد ایران از نوسانات بالایی نیز برخوردار است. ریشه عملکرد پایین و نوسانی بودن آن به دو عامل اصلی یعنی سیاست‌های اقتصادی نامناسب و همچنین تکانه‌های ناشی از تحریم‌های خارجی برمی‌گردد. وجه مشترک این دو عامل یعنی سیاست‌های اقتصادی نامناسب و تحریم‌ها، ریشه در چگونگی استفاده از منابع نفتی دارد. وابستگی درآمد دولت و همچنین درآمد ارزی کشور به درآمد نفت و خام‌فروشی آن مشکل اصلی کشور می‌باشد و تا موقعی که راه حلی برای آن پیدا نشود، ناپایداری در اقتصاد ایران تداوم خواهد یافت. هدف از این مطالعه یافتن راه‌حلی بلندمدت جهت کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی در برنامه ششم توسعه با استفاده از راهبردهای اقتصاد مقاومتی است. با توجه به چشم‌انداز جهانی نفت استفاده از نفت در بخش‌های حمل و نقل، صنعت به ویژه پتروشیمی، مصارف خانگی/تجاری و کشاورزی، و تولید برق به جای فروش نفت خام، می‌تواند راهگشای مشکل باشد.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، نفت، خام‌فروشی، ناپایداری.

۱. نویسنده مسئول، عضو هیئت علمی دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی، [Email: daneshjafari@yahoo.com](mailto:daneshjafari@yahoo.com)

۲. کارشناس ارشد مدیریت شهری دانشگاه علامه طباطبائی، [Email: Samakarimi6246@yahoo.com](mailto:Samakarimi6246@yahoo.com)

مقدمه

مطابق پیش‌بینی کارشناسان اقتصادی جهان، روند نزولی کنونی قیمت‌های نفت تا سال آینده به صورت پیوسته ادامه خواهد یافت. کاهش شدید قیمت نفت که از تابستان ۲۰۱۴ آغاز شده، نشان‌دهنده تغییرات ساختاری مهم بازار جهانی نفت است. در راستای این تغییرات، میزان عرضه نفت نسبت به تقاضای آن به سرعت در حال افزایش است. این در حالی است که میزان تقاضای جهانی نفت در فصل دوم و سوم سال ۲۰۱۴ به ترتیب ۹۱/۵ و ۹۳/۱ میلیون بشکه در روز بوده است. در شرایطی که نفت از ماه ژوئن تا کنون در حدود ۴۰٪ ارزش خود را از دست داده است، تمام فعالان بازار و کارشناسان معتقدند که دوران تازه‌ای در بازار نفت شروع شده است.

نوسانات زیادی نیز در اقتصاد ایران به ویژه در سال‌های اخیر دیده می‌شود. متغیرهای اصلی تاثیرگذار بر اقتصاد کشور دستخوش تغییرات عمده‌ای شده و نقش مهمی در نوسانات اخیر اقتصاد کشور داشته‌اند. از جمله مهم‌ترین متغیرها می‌توان به تولید ناخالص داخلی، نرخ تورم، نرخ بیکاری، نرخ ارز، رابطه درآمد دولت با درآمد نفتی و نیز رابطه ارز نفتی با واردات خارجی کشور اشاره کرد. اکنون که قیمت نفت ایران از ۱۰۱ دلار تابستان سال ۹۳ به مرز کمتر از ۷۰ دلار رسیده و این سیر نزولی همچنان ادامه دارد، دولت با توجه به این روند کاهشی قیمت نفت باید بودجه سال آینده را برخلاف سال‌های گذشته با نگاه بسیار محتاطانه تدوین نماید و کف قیمت‌ها را با توجه به شرایط کنونی کل بازار جهانی نفت و روند کند رشد اقتصادی در نظر بگیرد. جهت کنترل نوسانات اقتصادی و رسیدن به وضعیت ثبات و پایداری، یکی از بهترین راهکارها در حال حاضر می‌تواند بهره‌گیری از راه حل‌های اقتصاد مقاومتی باشد. با توجه به اینکه دوره برنامه پنجم توسعه در سال ۹۴ به اتمام خواهد رسید و در آستانه تدوین برنامه ششم توسعه اقتصادی کشور برای سال‌های ۹۹-۱۳۹۵ هستیم، بر آن شدیم تا پس از تحلیل نوسانات متغیرهای اصلی اقتصاد کشور در سال‌های اخیر و سپس پیش‌بینی اوضاع اقتصاد ایران بر اساس چشم‌اندازهای جهانی اقتصاد خصوصاً در حوزه نفت و گاز تا سال ۲۰۴۰، راهکارها و سیاست‌های مناسبی را بر اساس خط مشی-های اقتصاد مقاومتی برای برنامه ششم توسعه پیشنهاد دهیم.

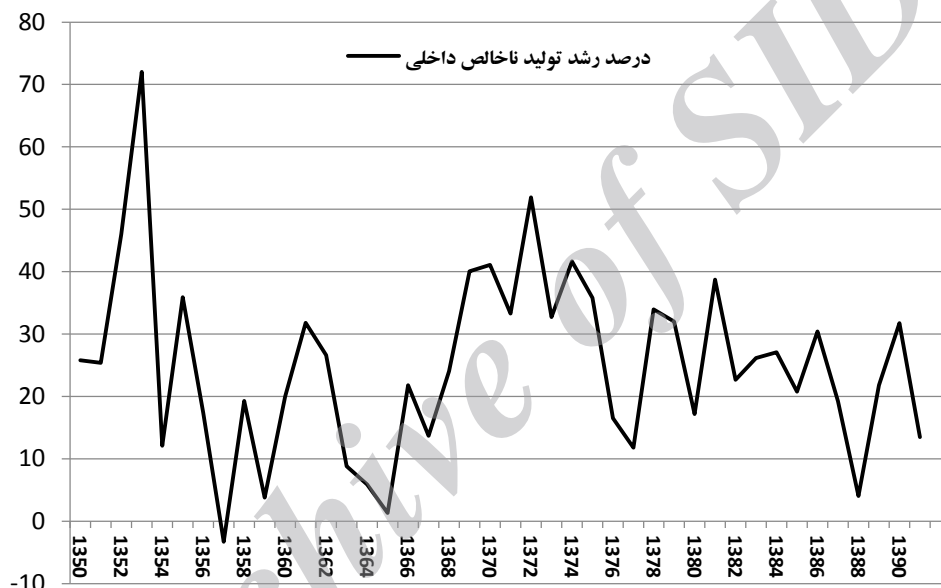
۱. حقایق کشف‌شده اقتصاد ایران

۱-۱. تولید ناخالص داخلی

رشد تولید ناخالص داخلی کشور طی دوره‌های مختلف دستخوش نوسانات فراوانی بوده است. در سال‌های قبل از انقلاب از سال ۳۹ تا ۴۲ روند نزولی را طی کرده (از ۹٪ به ۴٫۷٪ رسید). در سال‌های ۴۳ و ۴۴ افزایش و در سال ۴۵ مجدداً کاهش یافته است. در سال ۵۰-۴۶ افزایش قابل توجهی یافته بطوری که در سال ۵۰ به رشد ۲۵٫۸ درصدی رسیده‌ایم. با اندکی کاهش در سال ۵۱ مجدداً شاهد رشد فزاینده تولید ناخالص داخلی در سال ۵۳ بوده ایم (۷۲٪ رشد). اما پس از آن کاهش چشمگیری در رشد اقتصادی کشور اتفاق افتاده بطوری که در سال ۵۷ (انقلاب) به ۳/۳- رسیده‌ایم. در سال ۵۸ مجدداً نرخ GDP به ۱۹٫۳٪ رسیده اما در سال ۵۹ بدلیل شروع جنگ تحمیلی به ۳٫۸٪ رسیده است. در سال‌های ۶۰ و ۶۱

افزایش یافته (۳۱.۸٪ در سال ۶۱) و پس از آن تا سال ۶۵ روند نزولی پریشیبی را طی کرده و به ۱.۳٪ رسید. در پایان جنگ تحمیلی (سال ۶۷) به ۱۳.۷٪ رسید. پس از آن روند صعودی را تا سال ۷۰ (برنامه اول توسعه) (۴۱.۱٪) طی کرده و پس از افت در سال ۷۱، در سال ۷۲ به ۵۱.۹٪ رسید. در برنامه دوم (۷۴-۷۸) و سوم توسعه (۸۳-۷۹) با نوسانات زیادی همراه بوده است. در دوران ریاست جمهوری آقای احمدی‌نژاد نیز شاهد نوسانات زیادی در رشد تولید ناخالص داخلی کشور بوده‌ایم بطوری‌که بیشترین رشد در این دوران ۳۱.۷٪ در سال ۹۰ و کمترین آن ۴٪ (سال ۸۸ دومین دوره انتخابات) اتفاق افتاده است. در سال ۹۱ با شروع تحریم‌ها نرخ رشد کاهش یافته و به ۱۳.۵٪ رسید. (نمودار ۱)

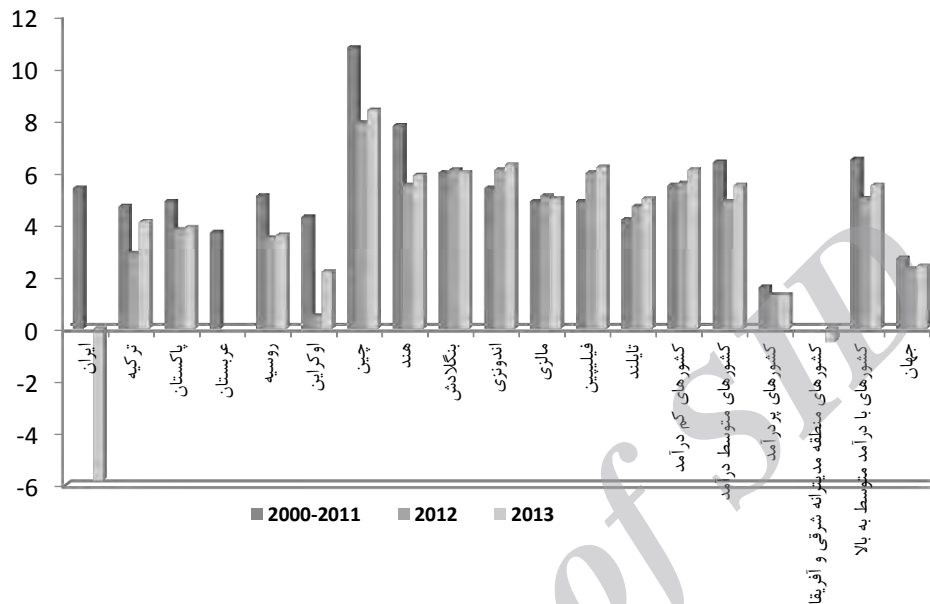
نمودار ۱- درصد رشد تولید ناخالص داخلی (به قیمت پایه)

ماخذ: اطلاعات خام از حساب‌های ملی سالانه بانک مرکزی

درصد رشد تولید ناخالص داخلی کشور طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۰۰ بر اساس آمار بانک جهانی در مقایسه با کشور همسایه ترکیه و نیز در مقایسه با کشورهای منطقه مدیترانه شرقی و کشورهای با درآمد متوسط به بالا، نشان‌دهنده افت رشد اقتصادی کشور به ویژه طی سال‌های ۲۰۱۱ به بعد است (نمودارهای ۲ و ۳).

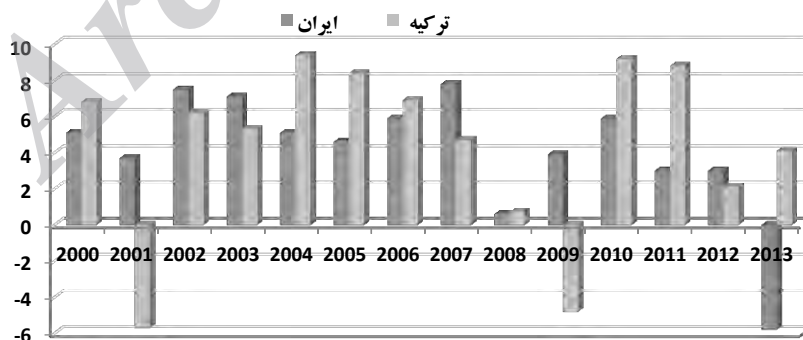
نمودار ۲- درصد رشد سالانه تولید ناخالص داخلی برخی کشورهای جهان طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۳

ماخذ: اطلاعات خام از سایت WDI (بانک جهانی)

با توجه به نمودار بالا، رشد GDP سالانه کشور در سال ۲۰۱۳ منفی (۵.۸٪-) بوده که در مقایسه با متوسط رشد کشورهای منطقه مدیترانه شرقی (۰.۵٪-)، متوسط جهانی (۲.۴٪)، کشورهای با درآمد متوسط به بالا (۵.۵٪) و حتی کشورهای همسایه مانند ترکیه (۴.۱٪)، پاکستان (۳.۹٪) بسیار پایین‌تر است. در حالی که طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۱ رشد سالانه GDP کشور (۵.۴٪) بالاتر از متوسط جهان و کشورهای همسایه بوده و تنها پایین‌تر از کشورهای با درآمد متوسط به بالا (۶.۵٪) بوده است.

نمودار ۳- درصد رشد سالانه تولید ناخالص داخلی ایران و ترکیه

ماخذ: اطلاعات خام از سایت WDI (بانک جهانی)

همچنین روند رشد تولید ناخالص داخلی کشور (رشد اقتصادی) به قیمت ثابت (سال ۸۳) بر اساس گزارش بانک مرکزی و مرکز آمار ایران نشان‌دهنده رشد منفی کشور است (جدول ۱).

جدول ۱- روند رشد تولید ناخالص داخلی

سال	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	پیش بینی ۹۳ *(۲۰۱۴)	پیش بینی ۹۴ *(۲۰۱۵)
رشد اقتصادی (درصد)	۷.۹	۰.۴	۱.۳	۶.۵	۴.۳	-۶.۸	-۱.۹	۱.۵	۲.۲

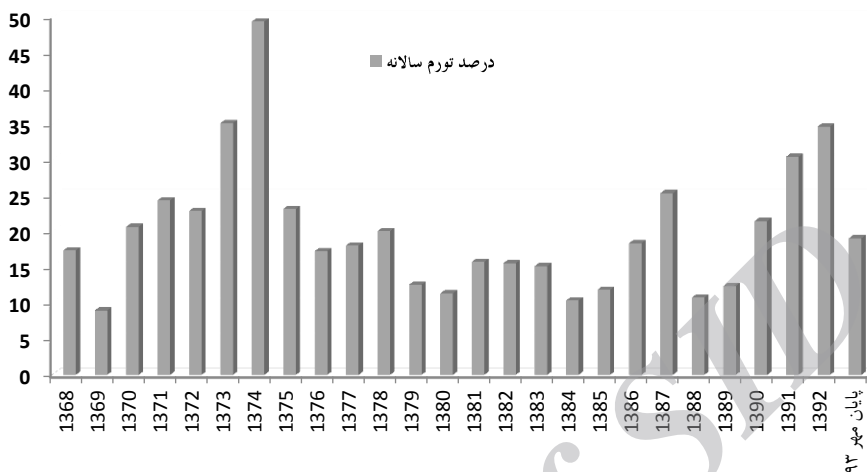
Source: world Economic Outlook Database, October 2014.*

بنابراین همان‌طور که ملاحظه می‌شود رشد سالانه تولید ناخالص داخلی کشور با شروع تحریم‌ها در سال‌های اخیر با افت شدیدی روبرو گردیده است. اما ممکن است در سال‌های آتی اندکی افزایش یابد.

۱-۲. نرخ تورم

درصد تورم سالانه از سال ۶۸ (اولین سال اجرای برنامه اول توسعه) تا ۹۲ نشان داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، نرخ تورم در این سال‌ها با نوسان زیادی همراه بوده است. اما دو جهش بزرگ تورمی را طی این سال‌ها پشت سر گذاشته‌ایم. یکی مربوط به سال‌های ۷۳ (۳۵.۲٪) و ۷۴ (۴۹.۴٪) بوده و دیگری را در سال‌های ۹۱ (۳۰.۵٪) و ۹۲ (۳۴.۷٪) شاهد بوده‌ایم. در سال ۹۳ تا پایان مهر نرخ تورم کاهش یافته و به ۱۹.۱٪ رسیده است. از دلایل عمده افزایش سطح تورم طی سال‌های اخیر نوسانات بازار ارز و سکه و هدفمندسازی یارانه‌ها، افزایش نقدینگی و رکود در بخش تولید کشور و محدودیت‌های بین‌المللی ناشی از تحریم‌های اقتصادی است (چشم‌انداز اقتصاد ایران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ۱۳۹۳).

نمودار ۴- نرخ تورم طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۹۲

ماخذ: اطلاعات خام از سایت بانک مرکزی

بررسی تورم برخی کشورها در سال ۲۰۱۲ نیز نشان می‌دهد، کشورهای منطقه اروپا، ژاپن، چین، مالزی، امارات و عربستان دارای تورم پایین زیر ۳٪، کشورهای مشترک المنافع، ترکیه، روسیه، عراق، هند و ویتنام دارای تورم متوسط زیر ۱۰٪ بوده و ایران، ونزوئلا، سودان، اتیوپی و بلاروس تورم بالای ۲۰٪ را تجربه کردند. میزان تورم کشورهای مذکور در جدول ۲ نشان داده شده است.

در سایت بانک جهانی نرخ تورم کشور در سال ۲۰۱۳، ۳۹.۳٪ اعلام شده است. طبق پیش‌بینی صندوق بین‌المللی پول، نرخ تورم در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ به ترتیب ۱۹.۸٪ و ۲۰٪ خواهد بود. (IMF, World economic outlook, 2014)

جدول ۲- وضعیت تورم در کشورهای مختلف در سال ۲۰۱۲

کشورهای با تورم بالا		کشورهای با تورم متوسط		کشورهای با تورم پایین	
کشور	تورم (درصد)	کشور	تورم (درصد)	کشور	تورم (درصد)
ک. منطقه یورو	۲/۵	ترکیه	۸/۹	بلاروس	۵۹/۲
ژاپن	صفر	ک مشترک المنافع (CIS)	۶/۵	ونزوئلا	۲۱/۱
چین	۲/۶	عراق	۶/۱	ایران	۳۰/۶
مالزی	۱/۷	روسیه	۸/۴	اتیوپی	۲۲/۸
امارات	۰/۷	هند	۹/۳	سودان	۴۵/۱
عربستان	۲/۹	ویتنام	۹/۱	سودان جنوبی	۳۵/۵

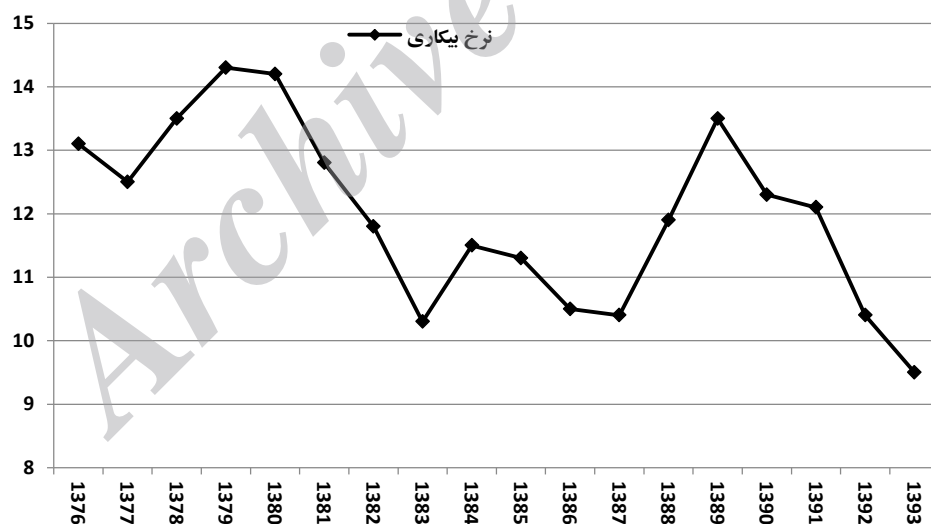
مأخذ: WDI، آوریل ۲۰۱۳

۳-۱. نرخ بیکاری

بررسی نرخ بیکاری طی سال‌های ۷۶ تا ۹۳، نشان می‌دهد، نرخ بیکاری طی سال‌های متمادی دستخوش نوسان زیادی بوده است. بیشترین نرخ بیکاری مربوط به سال ۸۰ بوده (۱۴.۳٪) یعنی دومین سال برنامه سوم توسعه (دور دوم ریاست جمهوری آقای خاتمی) و کمترین نرخ آن مربوط به سال ۸۳ (۱۰.۳٪) یعنی برنامه سوم توسعه و همان دوران بوده است. این رقم برای سال‌های ۹۲-۸۸ به ترتیب ۱۱.۹، ۱۲.۳، ۱۳.۵، ۱۲.۲ و ۱۰.۴٪ بوده و در تابستان ۹۳ به ۹.۵٪ رسیده است. طبق پیش‌بینی صندوق بین‌المللی پول، نرخ بیکاری در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ به ترتیب ۱۱.۶٪ و ۱۲.۲٪ خواهد بود (economic IMF, World outlook, 2014).

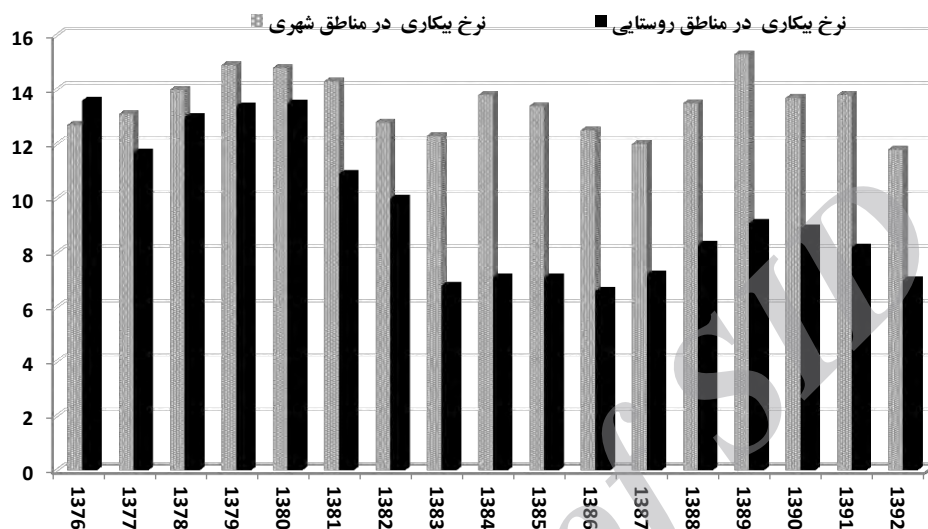
بررسی میزان اشتغال در بخش‌های عمده فعالیت نشان می‌دهد، بیشترین درصد شاغلان در بخش خدمات و کمترین درصد در بخش کشاورزی مشغول به کار بوده‌اند، بطوری‌که سهم شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر در خدمات ۴۸٪، در صنعت ۳۴.۵٪ و در کشاورزی ۱۷.۵٪ بوده است. کارشناسان اقتصادی رشد بالای جمعیت در گذشته، پایین‌بودن رشد اقتصادی، عدم توجه به طرح‌های کارآفرین، عملکرد نامطلوب نظام آموزشی در تربیت نیروهای ماهر، طرح ناموفق خصوصی‌سازی و وجود قوانین دست و پاگیر فعالیت‌های اقتصادی و ضعف ساختار بازار کار را هفت عامل اساسی نرخ بالای بیکاری در ایران دانسته‌اند. نمودار ۵ نرخ بیکاری را طی سال‌های ۷۶ تا تابستان ۹۳ نشان می‌دهد.

نمودار ۵- تغییرات نرخ بیکاری (جمعیت بالای ۱۰ سال) - تابستان ۹۳ - ۷۶

ماخذ: اطلاعات خام از سایت مرکز آمار ایران

نمودار ۶- تغییرات نرخ بیکاری برحسب مناطق شهری و روستایی ۷۶-۹۲

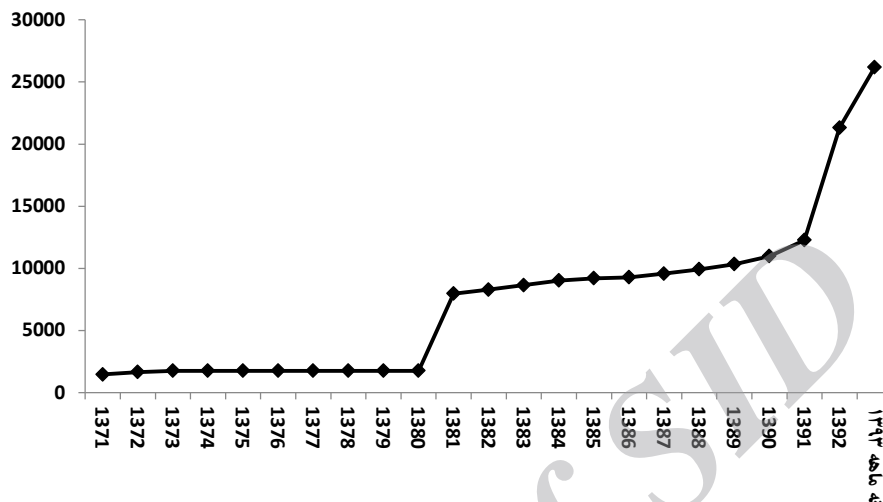
ماخذ: اطلاعات خام از سایت مرکز آمار ایران

تغییرات نرخ بیکاری بر حسب مناطق شهری و روستایی طی سال‌های ۷۶ تا ۹۲ نیز نشان می‌دهد که به جز سال ۷۶، در بقیه سال‌ها نرخ بیکاری در مناطق روستایی همواره پایین‌تر از مناطق شهری بوده است (نمودار ۶). کاهش نرخ بیکاری و تک‌رقمی شدن آن در سال ۹۳ می‌تواند تا حدودی امیدوارکننده باشد.

۱-۴. نرخ ارز

تغییرات نرخ ارز کشور در سال‌های ۷۱-۹۳، نشان می‌دهد نرخ ارز در کشور دستخوش نوسانات زیادی بوده است بطوری‌که طی دوره ۱۰ ساله ۷۱ تا ۸۰ نرخ ارز، تقریباً ثابت بوده و از ۱۴۵۹ ریال در سال ۷۱ به ۱۷۵۵ ریال در سال ۸۰ رسیده است (دومین سال برنامه سوم توسعه) یعنی طی ۱۰ سال حدود ۱۷٪ افزایش یافته است. اما در سال ۸۱ با جهش بزرگی روبرو بوده و نرخ رسمی دلار ۷۹۵۸ ریال رسید (۷۸٪ رشد) و پس از آن تا سال ۹۰ با روند تقریباً ثابتی (۴-۱٪ سالانه) افزایش یافته است (سال ۹۰، ۱۰۹۷۱ ریال) اما در سال ۹۱ با تقریباً ۱۲٪ رشد به ۱۲۲۶۰ ریال رسید. در سال ۹۲ شاهد جهش بسیار بزرگ ۴۲.۵ درصدی در نرخ ارز (دلار) کشور بوده ایم (۲۱۳۲۱ ریال) که همچنان در سال ۹۳ نیز با شیب کمتری در حال افزایش است (۱۸.۵٪ در ۹ ماهه اول سال ۹۳). نمودار ۷ تغییرات نرخ دلار را طی سال‌های ۷۱-۹۳ به وضوح نشان می‌دهد.

نمودار ۷- تغییرات نرخ ارز (دلار) در بازار رسمی ارز- طی سال‌های ۱۳۷۱-۱۳۹۳

ماخذ: اطلاعات خام از سایت بانک مرکزی

۵-۱. رابطه درآمد دولت و درآمد نفتی

همان طور که گفته شد، یکی از مهم‌ترین حوزه‌های خطرپذیر در اقتصاد ایران، وابستگی اقتصاد کشور به نفت است. درآمد نفتی در اقتصاد ایران دو کارکرد دارد:

الف- تأمین‌کننده بخش عمده درآمد دولت است. ب- تأمین‌کننده بخش عمده ارز مورد نیاز واردات کشور است.

ترکیب درآمد دولت در بودجه عمومی را در کشورهای مختلف و متوسط کشورهای جهان در سال ۲۰۱۱ نشان می‌دهد که درآمدهای ناشی از مالکیت‌های دولتی از جمله نفت در ایران ۶۵٪ درآمد دولت را تشکیل می‌دهد که بیشترین میزان در میان کشورهای مورد بررسی است. در حالی که این درآمد در کشورهای جهان بطور متوسط ۲۲.۴٪ درآمد دولت است. در کشورهای جهان بطور متوسط بیشترین درآمد دولت از محل مالیات بر مصرف کالاها و خدمات و مالیات‌های مستقیم تأمین می‌شود (مجموعاً ۷۲.۴٪) ولی در ایران این رقم به ۲۷.۵٪ می‌رسد (WDI, 2011).

در سال‌های اخیر مالیات بر ارزش افزوده (مالیات بر مصرف) در منابع عمومی بودجه نسبت به سال ۲۰۱۱ بالا رفته است ولی هنوز به سهم قابل قبولی نرسیده است (مالیات بر مصرف+مالیات بر واردات از ۱۱.۲٪ به ۱۵.۹۲٪ رسیده است) و همچنان بیش از ۳۷٪ درآمد دولت در سال ۹۳ از محل فروش نفت تأمین می‌گردد (جدول ۳).

جدول ۳ - سهم مالیات و مالکیت‌های دولت در منابع عمومی بودجه ۹۳ (سال ۲۰۱۴)

منابع عمومی بودجه	مالیات‌های مستقیم	مالکیت‌های دولتی (درصد)		
		مالیات‌های غیرمستقیم (مالیات بر مصرف و واردات)	نفت	فروش دارایی‌های دولت
درصد	۱۷/۳۳	۱۵/۹۲	۳۷/۸۰	۱۴/۲۵
جمع	۱۷/۳۳	۱۵/۹۲	۶۶/۷۵	

ماخذ: اطلاعات از قانون بودجه سال ۹۳

توزیع درآمد نفت خام و گاز در سال ۹۳ بر اساس قانون بودجه نیز نشان می‌دهد که ۵۲.۵٪ درآمد نفت خام و گاز به بودجه دولت اختصاص می‌یابد که باز هم نشان‌دهنده وابستگی شدید بودجه کشور و اقتصاد ایران به درآمدهای نفتی است (جدول ۴).

جدول ۴ - توزیع درآمد نفت خام و گاز در سال ۹۳ بر اساس قانون بودجه

بخش‌های مختلف	میلیارد دلار	درصد
سهم دولت در بودجه	۲۷/۰۳	۵۲/۵
سهم صندوق توسعه ملی	۱۴/۹۳	۲۹
سهم شرکت ملی نفت	۷/۴۸	۱۴/۵
سهم مناطق نفت خیز و محروم	۱/۰۳	۲
بازپرداخت عیدانه	۱/۰۳	۲

ماخذ: اطلاعات از قانون بودجه سال ۹۳

با وجود وابستگی شدید اقتصاد کشور به درآمدهای نفتی، همان‌طور که جدول ۵ نشان می‌دهد در دوره ۲۰۱۳-۲۰۰۹، در میان کشورهای عضو اوپک، تولید نفت ایران بیش از یک میلیون بشکه در روز کاهش یافته که ناشی از تشدید تحریم‌ها است. از این مقدار تولید، در این دوره ایران حدود یک میلیون بشکه را صادر نموده و بقیه تولید صرف مصرف داخلی شده است.

جدول ۵ - تولید نفت خام اوپک بر اساس منابع ثانویه - ۲۰۱۳-۲۰۰۹ (b/d ۱۰۰۰)

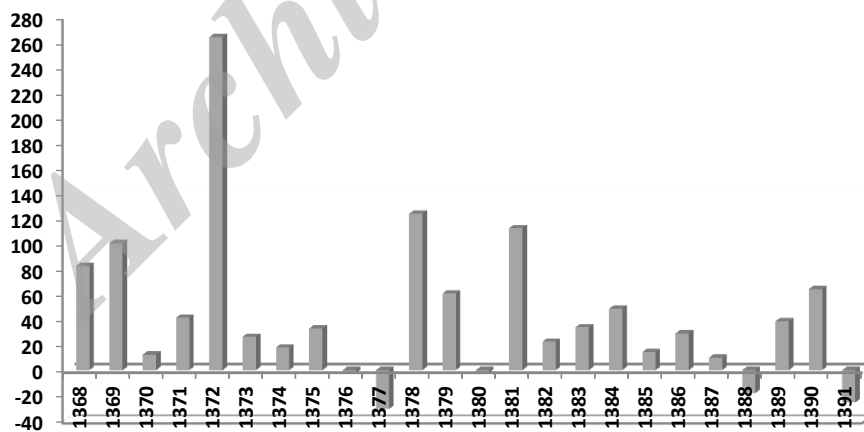
کشور	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	سه ماهه				تغییر (میانگین)	
					اول ۲۰۱۳	دوم ۲۰۱۳	سوم ۲۰۱۳	چهارم ۲۰۱۳		
الجزایر	۱۲۶۸	۱۲۵۰	۱۲۴۰	۱۲۱۰	۱۱۶۹	۱۱۶۸	۱۱۵۵	۱۱۴۴	۱۱۵۹	-۵۱
آنگولا	۱۷۸۳	۱۷۸۶	۱۶۶۷	۱۷۳۸	۱۷۵۷	۱۷۵۸	۱۷۲۰	۱۷۱۴	۱۷۳۷	-۱
اکوادور	۴۷۷	۴۷۵	۴۹۰	۴۹۹	۵۰۲	۵۱۱	۵۲۰	۵۲۷	۵۱۵	۱۷
ایران	۳۷۲۵	۳۷۰۶	۳۶۲۸	۲۹۷۳	۲۷۰۹	۲۶۷۸	۲۶۷۸	۲۶۷۸	۲۶۹۳	-۲۸۱
عراق	۲۴۲۲	۲۴۰۱	۲۶۶۵	۲۹۷۹	۳۰۳۱	۳۱۰۱	۲۹۹۸	۳۰۱۹	۳۰۳۷	۵۸

کویت	۲۲۶۳	۲۲۹۷	۲۵۳۸	۲۷۹۳	۲۷۸۴	۲۸۳۹	۲۸۴۲	۲۸۲۱	۲۸۲۲	۲۸
لیبی	۱۵۵۷	۱۵۵۹	۴۶۲	۱۳۹۳	۱۳۹۹	۱۳۴۲	۶۵۳	۳۳۲	۹۲۸	-۴۶۵
نیجریه	۱۸۱۲	۲۰۶۱	۳۱۱۱	۲۰۷۳	۱۹۸۳	۱۸۸۹	۱۹۰۶	۱۸۷۰	۱۹۱۲	-۱۶۱
قطر	۷۷۰	۷۹۱	۷۹۴	۷۵۳	۷۳۶	۷۲۹	۷۳۱	۷۳۱	۷۳۲	-۲۱
عربستان	۸۰۵۴	۸۲۵۴	۹۲۹۶	۹۷۳۷	۹۰۹۹	۹۴۸۰	۱۰۰۲۴	۹۷۳۱	۹۵۸۴	-۱۵۳
امارات متحدہ عربی	۲۲۵۶	۲۳۰۴	۲۵۱۶	۲۶۲۴	۲۷۰۳	۲۷۳۷	۲۷۸۰	۲۷۴۳	۲۷۴۱	-۱۱۷
ونزوئلا	۲۳۹۴	۲۳۳۸	۲۳۸۰	۲۳۵۹	۲۳۴۹	۲۳۵۵	۲۳۶۱	۲۳۵۹	۲۳۵۶	-۳
کل اویک	۲۸۷۸۰	۲۹۲۲۲	۲۹۷۸۸	۳۱۱۳۲	۳۰۲۲۰	۳۰۵۸۷	۳۰۳۶۸	۲۹۶۸۷	۳۰۲۱۴	-۹۱۷

Source :annual report 2013, organization of the petroleum exporting countries. Hasan A.Hafidh Hamid, Austria

درصد رشد درآمدهای نفتی ایران طی سال‌های ۶۸ تا ۹۱ نیز نوسانات زیادی را نشان می‌دهد. در سال ۷۲ شاهد بیشترین رشد درآمد نفتی کشور (۲۶۳.۸٪) بوده و در سال ۷۷، کمترین رشد درآمد نفتی (۳۰.۷٪) را تجربه کرده‌ایم. همچنین در سال ۹۱ مجدداً رشد درآمدهای نفتی بدلیل آغاز تحریم‌ها منفی گردیده و به ۲۵.۵٪ رسیده است (در سال ۹۰ با رشد ۶۴.۲٪ روبرو بوده‌ایم). یعنی با توجه به جدول بالا در سال ۹۱ (۲۰۱۲ میلادی) با کاهش تولید ۶۵۵۰۰۰ بشکه نفت خام به رشد منفی ۲۵/۵ درصدی رسیده‌ایم که مطمئناً در سال ۹۲ با کاهش ۲۸۰۰۰۰ بشکه نفت خام دیگر این رشد منفی ادامه پیدا می‌کند.

نمودار ۸- نوسانات درآمد ارزی نفت طی سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۵۲

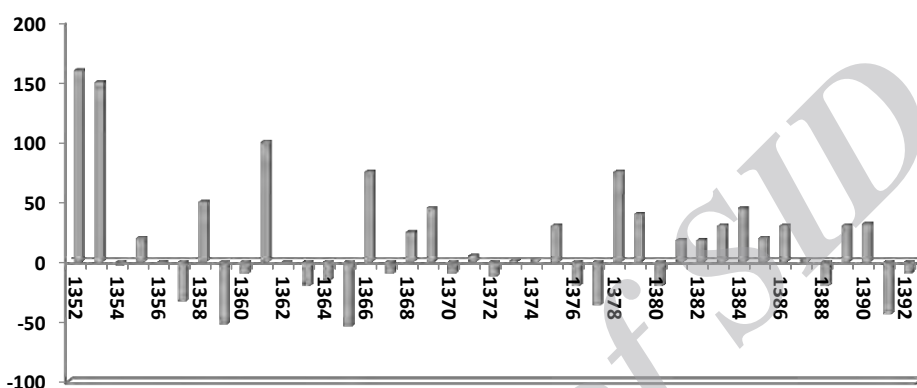
مأخذ: دکتر آقامحمدی، همایش اقتصاد مقاومتی، سیاست‌های پولی مالی و ارزی، دانشکده اقتصاد علامه

طباطبایی، اسفند ۱۳۹۱ و گزارش موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی آذر ۹۳

۶-۱. رابطه ارز نفتی و واردات

نفت منبع تامین کننده ارز کشور برای واردات است. نوسانات درآمد ارزی نفت طی سال‌های ۹۱-۵۲ کاهش ارزش دلاری صادرات نفتی ایران را در سال ۹۱ نشان می‌دهد (نمودار ۹).

نمودار ۹- درصد رشد درآمد نفتی کشور ۱۳۹۱-۱۳۶۸ (درصد تغییر سالانه)

ماخذ: اطلاعات خام از گزارش‌های بانک مرکزی

۲. چالش‌های تراز بازرگانی بدون نفت

بر اثر کاهش درآمدهای نفتی در سال‌های اخیر هم بدلیل کاهش مقدار صادرات و هم کاهش قیمت نفت، تراز بازرگانی کشور بدون احتساب صادرات نفت و میعانات گازی در مجموع با کسری بیشتری مواجه شده است. بطور مثال در سال ۹۳، تخمین زده می‌شود تراز بازرگانی بدون نفت با حدود ۲۶ میلیارد دلار کسری مواجه خواهد شد. در سال‌های گذشته همواره درآمد ارزی ناشی از صادرات نفت بوده که به تامین نیاز واردات کمک می‌کرده است. برای کاهش آسیب پذیری درآمد ارزی کشور بایستی به مرور وابستگی به درآمد نفت کاسته شود.

بنابراین در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت اقتصاد ایران طی سال‌های اخیر دستخوش تغییرات زیادی در زمینه تورم، بیکاری، تولید ناخالص داخلی، نرخ ارز و درآمد نفتی بوده است. از سال ۹۱ تا ۹۳ نرخ ارز روند صعودی با شیب تندی را طی کرده بطوری که از ۱۲٪ در سال ۹۱ به ۴۲.۵٪ در سال ۹۲ و ۱۱۸.۵٪ در ۹ ماهه اول سال ۹۳ رسیده است. طی سال‌های ۹۱ و ۹۲، نرخ تورم نیز افزایش چشمگیری یافته است (بالای ۳۰٪). همچنین تولید ناخالص داخلی و درآمدهای نفتی پس از رشد در سال ۹۰، با شروع تحریم‌ها در سال ۹۱، کاهش شدیدی یافته و حتی درآمدهای نفتی رشد منفی بالایی داشته است. تنها نرخ بیکاری روند مطلوب رو به کاهشی را طی کرده است.

در نهایت آنچه در اقتصاد ایران در سال‌های اخیر مشاهده می‌گردد، بسیار نگران کننده بوده و حاکی از وابستگی شدید تولید ناخالص داخلی کشور به درآمدهای نفتی و نرخ ارز است (با کاهش درآمدهای نفتی

و افزایش نرخ ارز، تولید ناخالص داخلی کاهش قابل ملاحظه‌ای یافته است). با توجه به چالش‌های فراوان متغیرهای اقتصادی مورد بررسی، باید بدنبال راهکارهایی جهت رفع آنها باشیم.

۳. چشم‌انداز جهانی نفت

مشکلات استفاده از نفت در اقتصاد ایران صرفاً مربوط به دوره‌های کاهش درآمد نفتی نیست بلکه در دوره‌های وفور درآمد نفتی نیز این مشکل وجود دارد. در دوره‌های کمبود درآمدهای نفتی، دولت برای تامین کسری بودجه مبادرت به استقراض از بانک مرکزی و یا افزایش قیمت ارز می‌نماید و زمینه‌ساز تورم بالا می‌شود. در مواقعی که درآمد نفتی بالاست، همین نتیجه به شکل دیگری ظهور می‌کند و آن تبدیل بی‌رویه ارز نفتی به پول ملی و افزایش پایه پولی و در نتیجه دامن‌زدن به تورم است. در دوره وفور درآمد نفتی، پدیده دیگری که در اقتصاد ایران رخ می‌نماید، تولیدزایی و یا همان بیماری هلندی است. به عبارت دیگر در این دوره، دولت با دسترسی به درآمدهای آسان نفتی، مبادرت به افزایش واردات می‌کند تا سطح فزاینده قیمت‌ها را کنترل کند اما غافل از اینکه افزایش واردات به ویژه واردات کالا و خدمات ارزان قیمت رقابت‌پذیری تولیدات داخل را دچار اختلال می‌کند. بنگاه‌های اقتصادی در این شرایط ترجیح می‌دهند، مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای خود را از خارج وارد کنند، چرا که ارزانتر از داخل است. بدین ترتیب با افزایش درآمد نفتی، سهم خالص تولید کاهش و سهم تولید مونتاژ افزایش می‌یابد و لذا ظرفیت اشتغال زایی نیز کاهش می‌یابد.

بنابراین همان‌طور که گفته شد با توجه به تزریق پول نفت به بودجه کشور، به ویژه بودجه جاری و همچنین فروش ارز توسط دولت برای تامین واردات صنایع مونتاژ، زمینه بیماری هلندی در کشور فراهم می‌گردد و ضمن وابسته‌کردن صنایع کشور به واردات کالاهای واسطه‌ای، تولید داخلی تضعیف می‌شود. پس باید بدنبال راهکارهایی باشیم که به جای فروش نفت خام، نفت تولیدی جذب صنایع داخلی شود. به همین دلیل مطالعه چشم‌انداز جهانی نفت ضرورت دارد تا ببینیم امکان جذب نفت برای تولید داخلی در کجای اقتصاد کشور وجود دارد.

چشم‌انداز عرضه جهانی انرژی در جهان تا سال ۲۰۴۰ نشان می‌دهد که سهم نفت در سبد انرژی جهان کم‌رنگتر شده و به همان نسبت سهم گاز افزایش خواهد یافت. در حالی که سهم ذغال سنگ، منابع آبی و زیست توده‌ها کاهش و سهم انرژی هسته‌ای و سایر منابع تجدیدپذیر افزایش خواهد یافت (جدول ۶). همچنین تقاضای نفت تا سال ۲۰۴۰ در کشورهای OECD^۱ کاهش یافته اما در کشورهای درحال توسعه (از جمله ایران)، Eurasia^۲ و نیز در کل جهان افزایش می‌یابد (جدول ۷).

^۱. کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (Organisation for Economic Co-operation and Development): اتریش، بلژیک، کانادا، دانمارک، فرانسه، آلمان، یونان، ایسلند، ایرلند، لوکزامبورگ، هلند، نروژ، پرتغال، اسپانیا، سوئد، سوئیس، ترکیه، انگلیس و آمریکا، ایتالیا، ژاپن، نیوزیلند، فنلاند، استرالیا، جمهوری چک، مجارستان، مکزیک، کره جنوبی، لهستان و جمهوری اسلواکی

^۲. شامل کشورهای آسیایی - اروپایی روسیه، بلاروس، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان، ازبکستان، اوکراین و ...

جدول ۶- ترکیب سبد عرضه انواع انرژی در دنیا

سهم سوخت (%)				. / رشد سالانه	سطوح (میلیون بشکه نفت / روز)				انواع انرژی
۲۰۴۰	۲۰۳۵	۲۰۲۰	۲۰۱۰		۲۰۴۰	۲۰۳۵	۲۰۲۰	۲۰۱۰	
۲۴/۳	۲۷/۲	۲۹/۶	۳۱/۹	-۲۰۴۰ ۲۰۱۰	۹۹/۶	۹۵/۴	۸۸/۸	۸۱/۸	نفت
۲۷/۱	۲۸/۴	۲۹/۱	۲۸/۲	۱/۴	۱۱۱/۲	۱۰۰/۰	۸۷/۴	۷۲/۴	ذغال سنگ
۲۷/۰	۲۵/۰	۲۳/۱	۲۱/۵	۲/۴	۱۱۰/۹	۸۷/۶	۶۹/۴	۵۵/۲	گاز
۵/۷	۵/۰	۴/۶	۵/۶	۱/۶	۲۳/۲	۱۷/۴	۱۳/۹	۱۴/۴	هسته ای
۲/۴	۲/۵	۲/۵	۲/۳	۱/۸	۱۰/۰	۸/۸	۷/۴	۵/۹	انرژی های آبی
۹/۴	۹/۷	۹/۷	۹/۷	۱/۵	۳۸/۶	۳۳/۹	۲۹/۲	۲۴/۹	زیست توده ها (biomass)
۴/۰	۲/۴	۱/۴	۰/۷	۷/۷	۱۶/۶	۸/۳	۲/۴	۱/۸	سایر انرژی های تجدید پذیر
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱/۶	۴۱۰/۲	۳۵۱/۴	۳۰۰/۳	۲۵۶/۴	کل

Source: world Oil Outlook, 2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

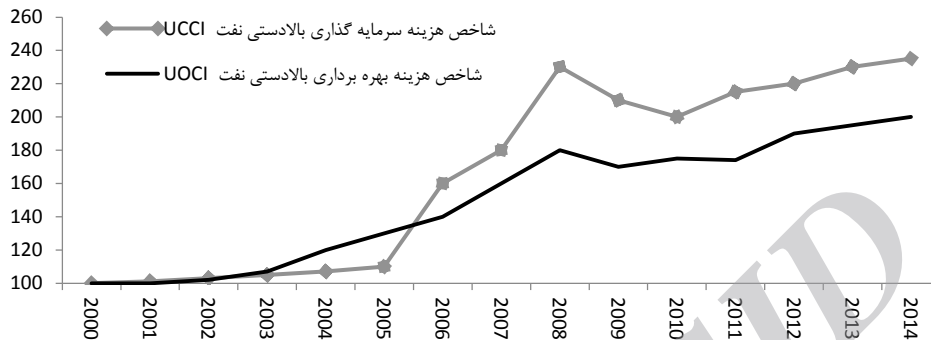
جدول ۷- چشم انداز تقاضای بلندمدت نفت بر حسب مناطق دنیا (میلیون بشکه / روز)

۲۰۴۰	۲۰۳۵	۲۰۲۰	۲۰۲۵	۲۰۲۰	۲۰۱۵	۲۰۱۳	مناطق
۳۸/۲	۴۰/۰	۴۲/۰	۴۳/۸	۴۵/۰	۴۵/۸	۴۵/۹	OECD
۶۷/۰	۴۲/۲	۵۷/۱	۵۱/۹	۴۶/۵	۴۱/۲	۳۹/۰	کشورهای در حال توسعه
۵/۹	۵/۸	۵/۲	۵/۶	۵/۵	۵/۲	۵/۱	Eurasia
۱۱۱/۱	۱۰۸/۰	۱۰۴/۸	۱۰۱/۳	۹۶/۹	۹۲/۳	۹۰/۰	متوسط جهان

Source: world Oil Outlook, 2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

در سال های اخیر هزینه های سرمایه گذاری بالادستی نفت و نیز هزینه های بهره برداری از تاسیسات نفتی متناسب با افزایش قیمت جهانی نفت افزایش یافته است. اما هزینه های سرمایه گذاری همواره بالاتر از هزینه های بهره برداری بوده است (نمودار ۱۰).

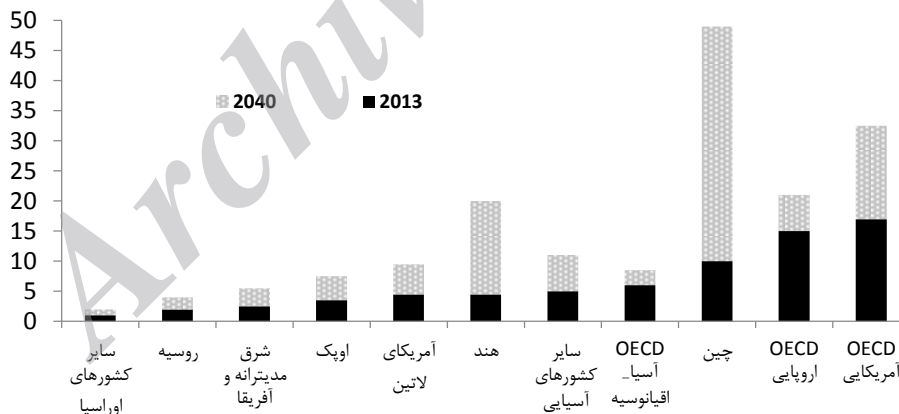
نمودار ۱۰- شاخص هزینه سرمایه‌گذاری بالادستی نفت و هزینه‌های بهره‌برداری از تاسیسات آن ۱۰۰= ۲۰۰۰ شاخص هزینه

Source: world Oil Outlook, 2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

پیش‌بینی‌های جهانی GDP حقیقی مناطق مختلف جهان در سال ۲۰۴۰ نشان می‌دهد که هند و چین جایگاه مهمی در اقتصاد جهانی در آینده خواهند داشت. در حالی که در حال حاضر (۲۰۱۳) کشورهای OECD چنین جایگاهی را دارند. کشورهای عضو اوپک از جمله ایران در حال حاضر GDP بالایی نداشته و در ۲۰۴۰ نیز وضعیتی تقریباً مانند سال ۲۰۱۳ خواهند داشت (نمودار ۱۱). باید بینیم رشد GDP در مناطق مختلف دنیا ناشی از چیست.

نمودار ۱۱- پیش‌بینی GDP حقیقی مناطق مختلف دنیا در سال‌های ۲۰۴۰ و ۲۰۱۳ (تریلیون دلار)

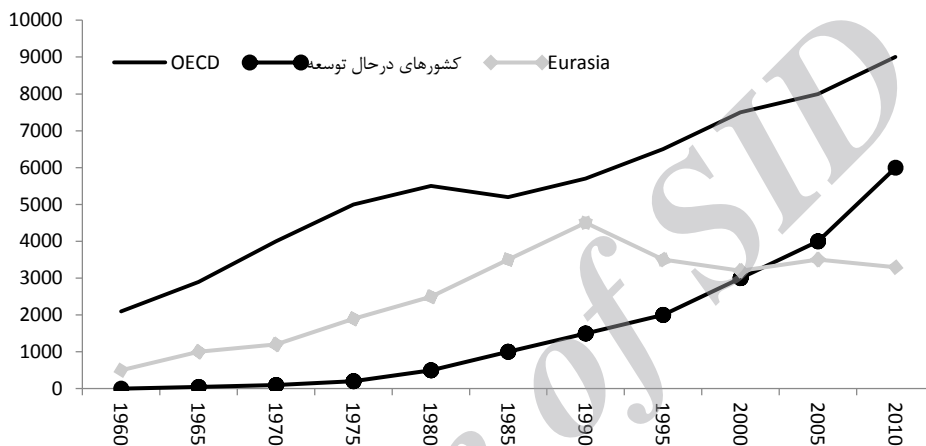
Source: world Oil Outlook, 2014-Organization of the Petroleum Exporting Countries

مطالعات اوپک نشان می‌دهد تقاضای گاز طی دهه‌های گذشته در کشورهای در حال توسعه (از جمله ایران) و OECD افزایش چشمگیری داشته، در حالی که در کشورهای Eurasia کاهش یافته است.

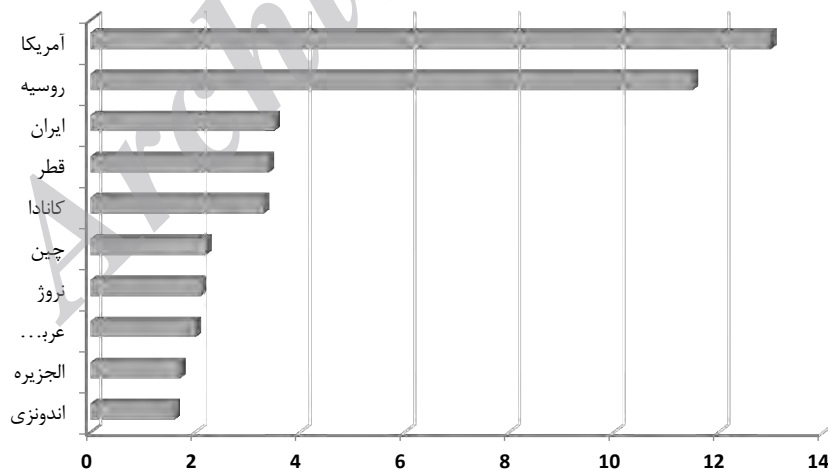
همچنین ایران سومین کشور مصرف کننده، سومین کشور تولید کننده گاز طبیعی در دنیا، دومین کشور دارای ذخایر گاز طبیعی در جهان تا سال ۲۰۱۳ و نیز دومین کشور دارای پتانسیل تولید گاز طبیعی در جهان (منابع گاز طبیعی کشف نشده و قابل بازیافت از نظر فنی) است (نمودارهای ۱۶-۱۲). اما ایران جزء کشورهای دارای پتانسیل تولید گاز شیل و نفت شیل نیست.

نمودار ۱۲- تقاضای گاز در مناطق مختلف دنیا (سال پایه از ۲۰۱۳-۱۹۶۰) (میلیون بشکه / روز)

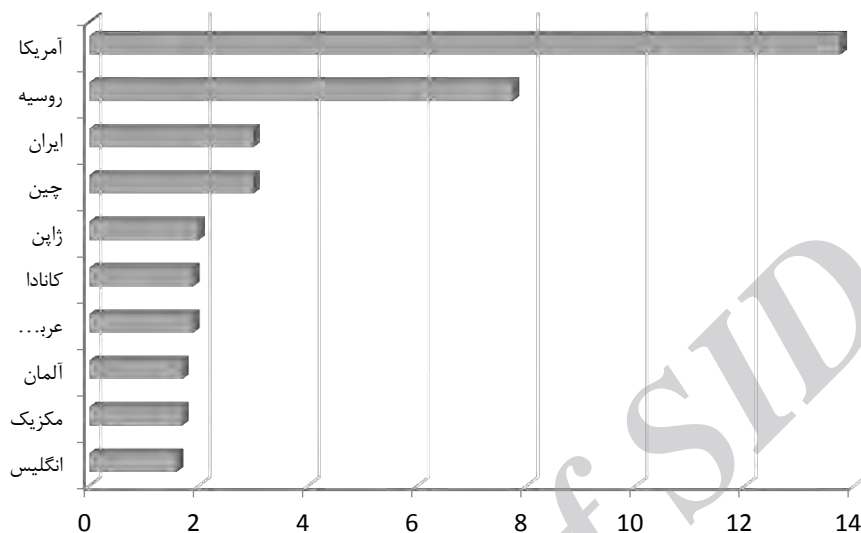
Source: world Oil Outlook, 2014 - Organization of the Petroleum Exporting Countries

نمودار ۱۳- ده کشور اصلی تولید کننده گاز طبیعی در دنیا (میلیون بشکه در روز)

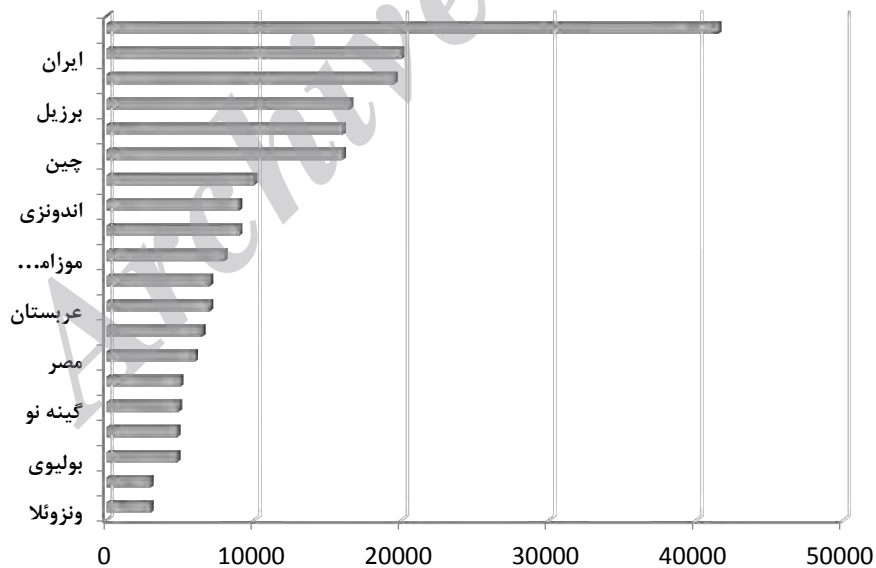
Source: BP Statistical review of world energy .2014

نمودار ۱۴- ده کشور اصلی مصرف‌کننده گاز طبیعی در دنیا (میلیون بشکه در روز)

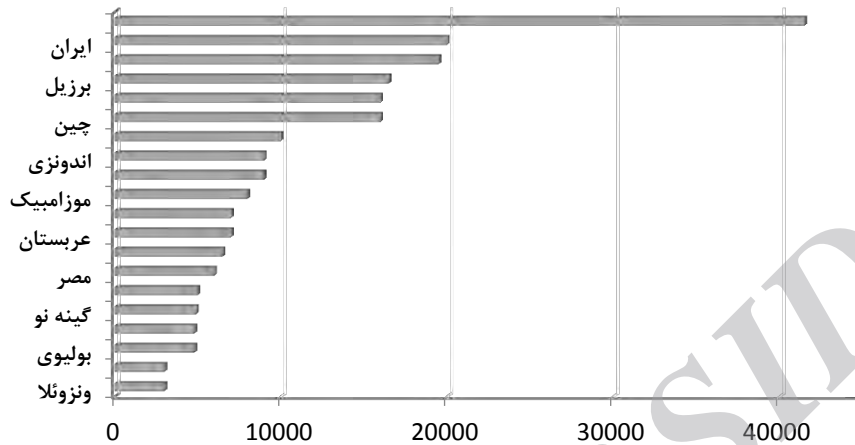
Source: BP Statistical review of world energy .2014

نمودار ۱۵- ۲۰ کشور اصلی دارای ذخایر گاز طبیعی در جهان، تا ۲۰۱۳ (تریلیون متر مکعب)

Source: OPEC ASB, 2014

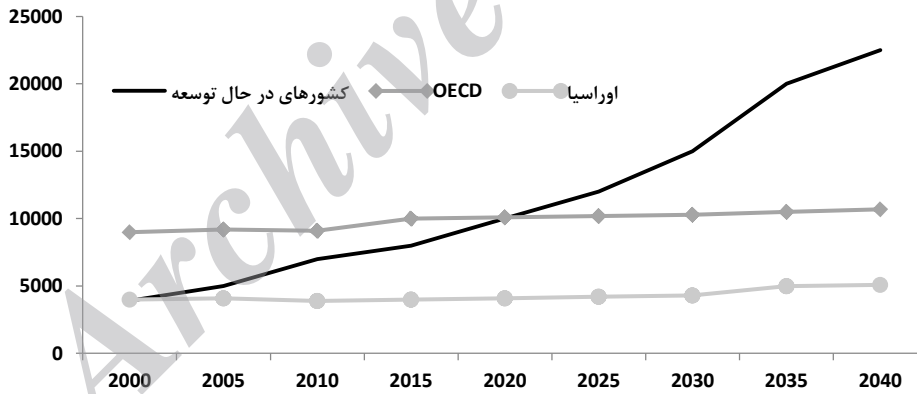
نمودار ۱۶-۲۰ کشور اصلی دارای پتانسیل تولید گاز طبیعی در جهان (میلیون بشکه)

Source: USGS World Petroleum Assessment, 2012

تخمین تقاضای گاز در جهان تا سال ۲۰۴۰ نشان می‌دهد، تقاضای گاز در کشورهای در حال توسعه رشد چشمگیری خواهد یافت اما در کشورهای OECD و Eurasia تقریباً ثابت خواهد ماند (نمودار ۱۷).

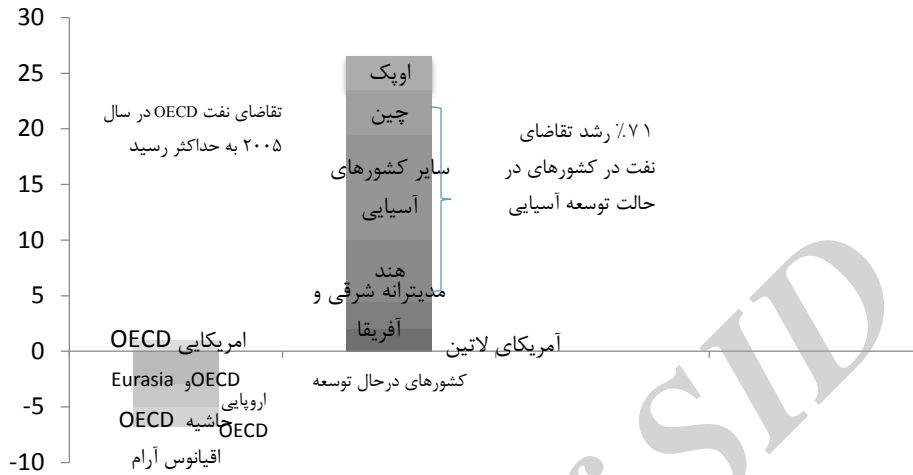
نمودار ۱۷- تخمین تقاضای گاز در جهان تا سال ۲۰۴۰ (میلیون بشکه)

Source: world Oil Outlook, 2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

پیش‌بینی رشد تقاضای نفت نیز تا سال ۲۰۴۰ نشان می‌دهد که در دهه‌های آینده رشد تقاضای نفت تا ۷۱٪ در کشورهای در حال توسعه در آسیا متمرکز است که بیشترین آن مربوط به هند و سایر کشورهای آسیایی و سپس چین است. در بین کشورهای OECD و Eurasia، کشورهای آمریکایی تقاضای بیشتری نسبت به کشورهای اروپایی و حاشیه اقیانوس آرام خواهند داشت (نمودار ۱۸).

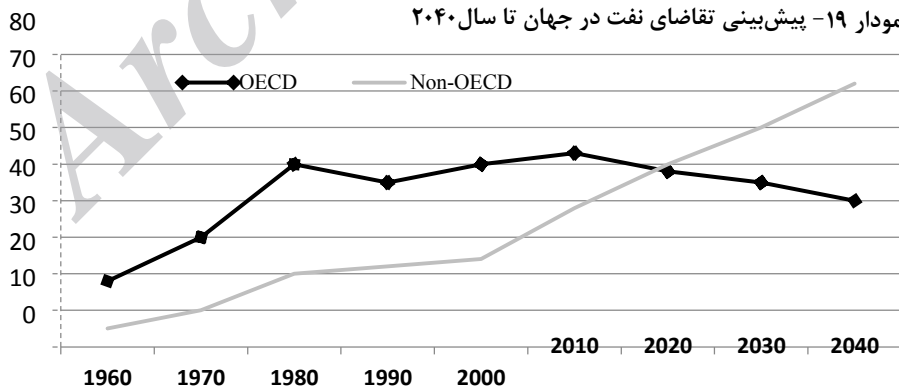
نمودار ۱۸- پیش‌بینی رشد تقاضای نفت در جهان تا سال ۲۰۴۰ (میلیون بشکه در روز)

Source: world Oil Outlook, 2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

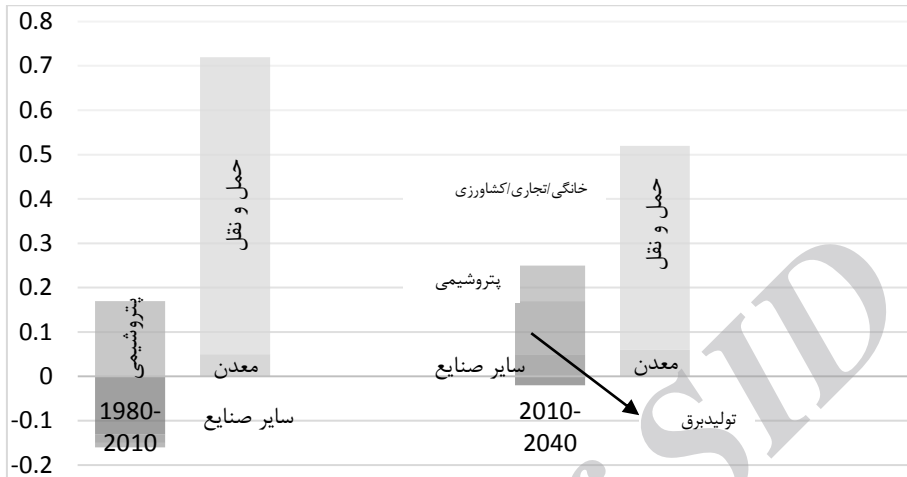
پیش‌بینی تقاضای نفت تا سال ۲۰۴۰ در کشورهای OECD و غیر OECD نیز نشان می‌دهد تقاضای نفت در کشورهای OECD کاهش و در کشورهای غیر OECD افزایش قابل ملاحظه‌ای خواهد یافت (نمودار ۱۹). همچنین پیش‌بینی رشد جهانی تقاضای نفت برحسب بخش‌های اقتصادی تا سال ۲۰۴۰ نشان می‌دهد، تقاضای نفت در بخش حمل و نقل بیشترین میزان خواهد بود و پس از آن بخش‌های پتروشیمی، مصارف خانگی- تجاری و کشاورزی و صنایع دریایی قرار دارند و تقاضای نفت در تولید برق همچنان منفی است اما نسبت به دوره ۲۰۱۰-۱۹۸۰، افزایش قابل ملاحظه‌ای می‌یابد. در خصوص سایر صنایع طی دوره ۲۰۱۰-۱۹۸۰، تقاضای نفت منفی بوده اما طی سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۴۰، افزایش قابل چشمگیری یافته و مثبت می‌گردد (نمودار ۲۰).

نمودار ۱۹- پیش‌بینی تقاضای نفت در جهان تا سال ۲۰۴۰

Source: world Oil Outlook, 2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

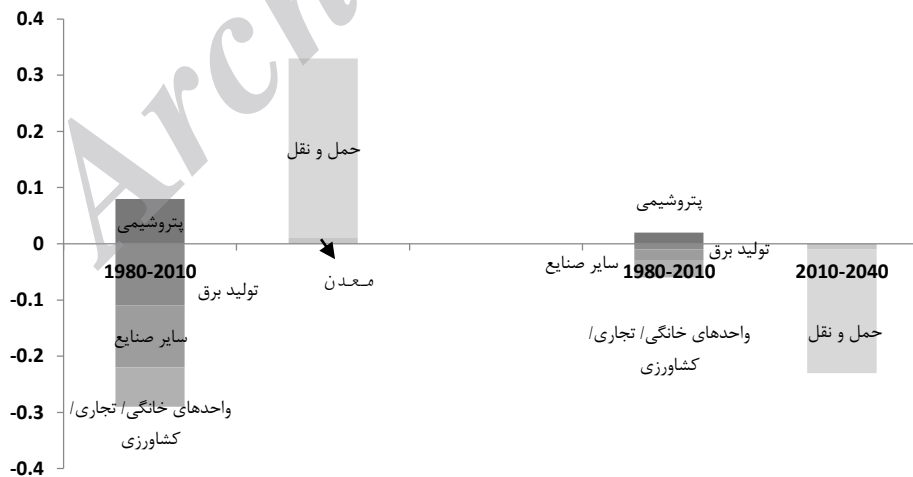
نمودار ۲۰- پیش‌بینی رشد تقاضای نفت بر حسب بخش‌های اقتصادی

Source: world Oil Outlook, 2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

چشم‌انداز رشد جهانی تقاضای نفت بر حسب بخش‌های اقتصادی در کشورهای OECD، تاریک است. بطوری‌که در دوره ۲۰۱۰-۲۰۴۰، رشد تقاضای نفت در بخش حمل و نقل بسیار منفی شده و کاهش چشمگیری می‌یابد. این رشد منفی در بخش مصارف خانگی و تجاری، سایر صنایع و تولید برق نیز دیده می‌شود. تنها در صنایع پتروشیمی و دریایی، تقاضای نفت مثبت خواهد بود که البته قابل مقایسه با تقاضای جهانی نفت در این بخش‌ها نیست (نمودار ۲۱).

نمودار ۲۱- پیش‌بینی رشد تقاضای نفت بر حسب بخش‌های اقتصادی در کشورهای OECD (میلیون بشکه نفت در روز)

Source: world Oil Outlook, 2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

در حالی که نمودار ۲۲ نشان می‌دهد چشم‌انداز رشد تقاضای جهانی نفت بر حسب بخش‌های اقتصادی کشورهای در حال توسعه بسیار مثبت است. بخش حمل و نقل بیشترین تقاضا و بخش تولید برق کمترین تقاضا (تقاضای منفی) را خواهند داشت. در حالی که در دوره ۲۰۱۰-۱۹۸۰، تقاضای نفت جهت تولید برق مثبت بوده است. پس از بخش حمل و نقل بخش مصارف خانگی-صنعتی و کشاورزی، صنایع پتروشیمی و صنایع دریایی بیشترین تقاضای نفت را تا سال ۲۰۴۰ در کشورهای در حال توسعه خواهند داشت.

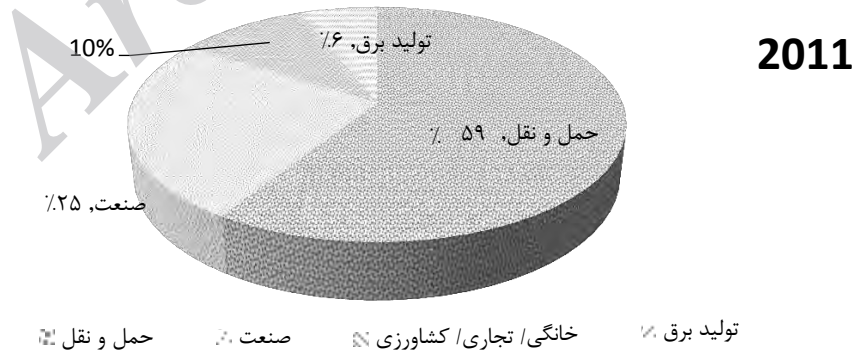
نمودار ۲۲- پیش‌بینی رشد تقاضای نفت بر حسب بخش اقتصادی در کشورهای در حال توسعه

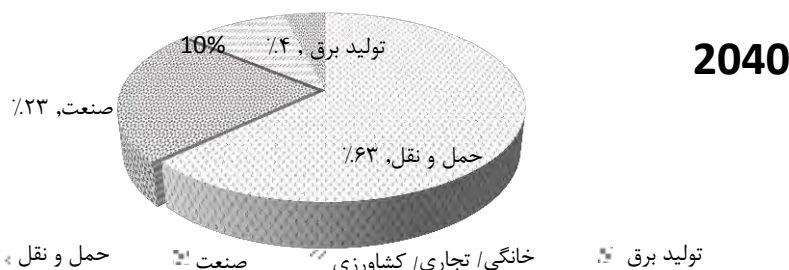

Source: world Oil Outlook, 2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

نمودارهای ۲۳ نشان می‌دهد بیشترین درصد تقاضا برای نفت در جهان تا سال ۲۰۴۰ به ترتیب در بخش‌های حمل و نقل (۶۳٪)، صنعت (۲۳٪)، واحدهای مسکونی/تجاری/کشاورزی (۱۰٪) و تولید برق (۴٪) خواهد بود که این میزان تقاضا در بخش حمل و نقل و صنعت نسبت به سال ۲۰۱۱ افزایش و در بخش تولید برق ۲٪ کاهش یافته است. اما در بخش مصارف خانگی/تجاری و کشاورزی ثابت مانده است.

نمودار ۲۳- تقاضای نفت به تفکیک بخش‌ها، اقتصاد، در ۲۰۱۱ و ۲۰۴۰ در جهان

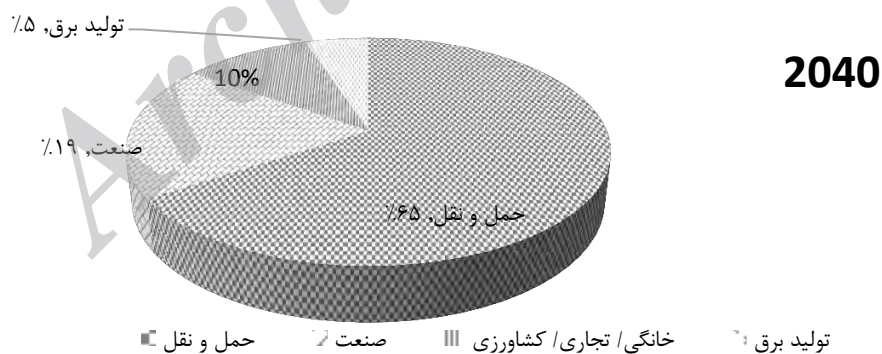
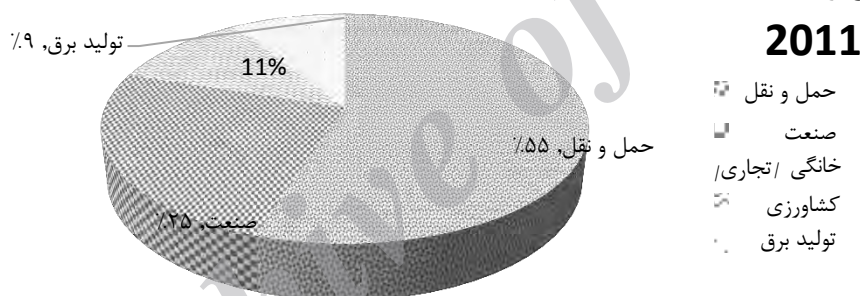

Source: OECD/ IEA Energy balances of OECD/ Non OECD Countries 2013, OPEC Secretariat

بیشترین درصد تقاضا برای نفت در کشورهای در حال توسعه تا سال ۲۰۴۰ به ترتیب در بخش‌های حمل و نقل (۶۵٪)، صنعت (۱۹٪)، واحدهای مسکونی/تجاری/کشاورزی (۱۰٪) و تولید برق (۵٪) خواهد بود. که در این میان تقاضای نفت در بخش‌های حمل و نقل و تولید برق در کشورهای در حال توسعه اندکی بالاتر از درصد تقاضای جهانی و در بخش صنعت، پایین‌تر از درصد تقاضای جهانی است. در بخش مصارف خانگی/تجاری و کشاورزی مانند درصد تقاضای جهانی نفت در این بخش است (نمودار ۲۴).

نمودار ۲۴ - تقاضای نفت به تفکیک بخش‌های اقتصادی در ۲۰۱۱ و ۲۰۴۰ در کشورهای در حال توسعه

Source: OECD/ IEA Energy balances of OECD/ Non OECD Countries 2013, OPEC Secretariat

۳-۱. بخش حمل و نقل

حال ببینیم با توجه به اینکه آینده رشد تقاضای نفت در بخش حمل و نقل است، وضعیت حمل و نقل در جهان چگونه است. جدول ۸، وضعیت توزیع خودروهای شخصی را در کشورهای مختلف در سال ۲۰۱۱ نشان می‌دهد. میانگین جهانی تعداد خودرو به ازای هر هزار نفر جمعیت ۱۳۶ خودرو است که در کشورهای Eurasia، ۲۱۶ خودرو، در کشورهای در حال توسعه ۴۹ خودرو و در کشورهای اوپک ۸۱ به ازای هر هزار نفر جمعیت است. در میان کشورهای مورد بررسی قطر با ۳۶۸ خودرو و امارات و بلغارستان با ۳۶۲ خودرو به ازای هر ۱۰۰۰ نفر، بیشترین میزان و نیجریه با ۳۴ و عراق با ۲۵ خودرو به ازای هر ۱۰۰۰ نفر کمترین میزان خودرو را نسبت به جمعیت کشور دارند. ایران با ۱۲ میلیون خودرو و ۷۶ میلیون نفر جمعیت بطور متوسط ۱۶۲ خودرو به ازای هر ۱۰۰۰ نفر را داراست که بسیار بالاتر از اوپک، کشورهای در حال توسعه و حتی بالاتر از میانگین جهانی است.

جدول ۸- وضعیت توزیع خودروی شخصی در کشورهای مختلف در سال ۲۰۱۱

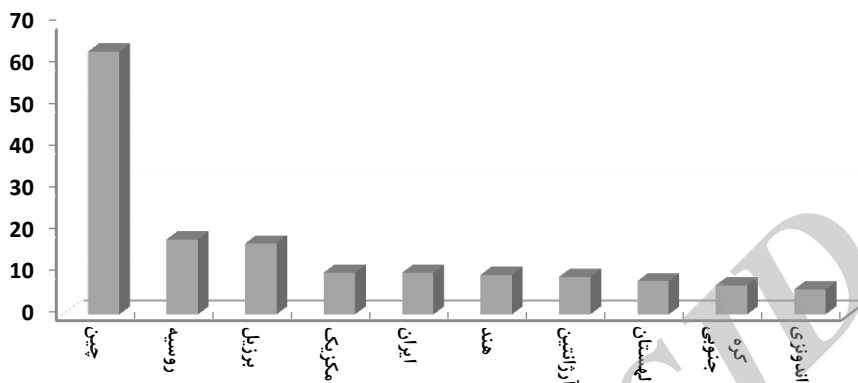
منطقه/ کشور	جمعیت (میلیون نفر)	خودرو (میلیون)	سرانه خودرو / ۱۰۰۰ نفر	منطقه/ کشور	جمعیت (میلیون نفر)	خودرو (میلیون)	سرانه خودرو / ۱۰۰۰ نفر
OECD آمریکا	۴۷۷	۲۶۸	۵۶۱	OECD آسیایی اقیانوسیه	۲۱۲	۹۱	۴۲۷
کانادا	۳۴	۲۰	۵۹۶	استرالیا	۲۳	۱۲	۵۵۱
شیلی	۱۷	۲	۱۳۷	ژاپن	۱۲۷	۵۸	۴۶۰
مکزیک	۱۰۹	۲۲	۲۰۵	نیوزیلند	۴	۳	۵۹۵
آمریکا	۳۱۱	۲۲۲	۷۱۴	کره جنوبی	۴۸	۱۴	۲۹۲
OECD اروپایی	۵۵۲	۲۴۸	۴۴۹	OECD	۱۲۴۰	۶۰۶	۴۸۹
اتریش	۸	۵	۵۳۷	آمریکای لاتین	۴۱۸	۷۰	۱۶۹
بلژیک	۱۱	۵	۵۰۴	آرژانتین	۴۱	۱۴	۳۳۶
فرانسه	۶۳	۳۲	۵۰۰	برزیل	۱۹۷	۴۰	۲۰۴
آلمان	۸۲	۴۳	۵۳۲	کلمبیا	۴۷	۳	۵۷
یونان	۱۱	۵	۴۵۷	پرو	۲۹	۱	۳۹
مجارستان	۱۰	۳	۲۹۸	اروگوئه	۳	۱	۱۹۴
ایتالیا	۶۱	۳۷	۶۰۳	مدیترانه شرقی و آفریقا	۸۵۷	۲۳	۲۷
لوکزامبورگ	۱	۰.۳	۶۶۵	مصر	۸۳	۳	۳۹

سرانه خودرو / ۱۰۰۰ نفر	خودرو (میلیون)	جمعیت (میلیون نفر)	منطقه/ کشور	سرانه خودرو به/ ۱۰۰۰ نفر	خودرو (میلیون)	جمعیت (میلیون نفر)	منطقه/ کشور
۱	۰.۱	۸۵	اتیوپی	۴۷۱	۸	۱۷	هلند
۱۸	۰.۴	۲۵	غنا	۴۷۳	۱۸	۳۸	لهستان
۱۲۷	۱	۶	اردن	۴۴۰	۵	۱۱	پرتغال
۱۴	۱	۴۲	کنیا	۴۷۹	۲۲	۴۶	اسپانیا
۶۵	۲	۳۲	مغرب	۱۱۰	۸	۷۴	ترکیه
۴۹	۲۶۱	۵۳۵۸	در حال توسعه	۴۵۶	۲۸	۶۲	انگلیس
۲۶۱	۳۷	۱۴۳	روسیه	۸۱	۳۶	۴۱۶	اوپک
۱۸۴	۳۶	۱۹۸	سایر کشورهای Eurasia	۷۸	۳	۳۷	الجزیره
۲۸۸	۳	۱۰	بلاروس	۵۳	۱	۱۸	آنگولا
۳۶۲	۳	۷	بلغارستان	۵۱	۱	۱۴	اکوادور
۲۱۹	۴	۱۶	قزاقستان	۱۶۲	۱۲	۷۶	ایران
۲۰۲	۴	۲۱	رومانی	۲۵	۱	۳۳	عراق
۱۵۳	۷	۴۵	اوکراین	۳۴۲	۱	۴	کویت
۲۱۶	۷۴	۳۴۲	Eurasia	۲۲۴	۱	۶	لیبی
				۳۴	۶	۱۶۳	نیجریه
				۳۶۸	۱	۲	قطر
				۱۵۰	۴	۲۸	عربستان
				۳۶۲	۲	۵	امارات
				۱۲۹	۴	۲۹	ونزوئلا
				۱۳۶	۹۴۰	۶۹۳۹	جهان

Source: world Oil Outlook, 2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

همچنین بررسی آمار خودرو طی سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۰۰ در میان ۱۰ کشور چین، روسیه، برزیل، مکزیک، ایران، هند، آرژانتین، لهستان، کره جنوبی و اندونزی، نشان می‌دهد که ایران مقام پنجم را داراست. چین (بیش از ۶۰ میلیون خودرو)، روسیه و برزیل (نزدیک به ۲۰ میلیون) و مکزیک مقام‌های اول تا چهارم را از نظر تعداد خودرو دارا می‌باشند (نمودار ۲۵).

نمودار ۲۵- افزایش خودرو در کشورهای منتخب، ۲۰۱۱-۲۰۰۰

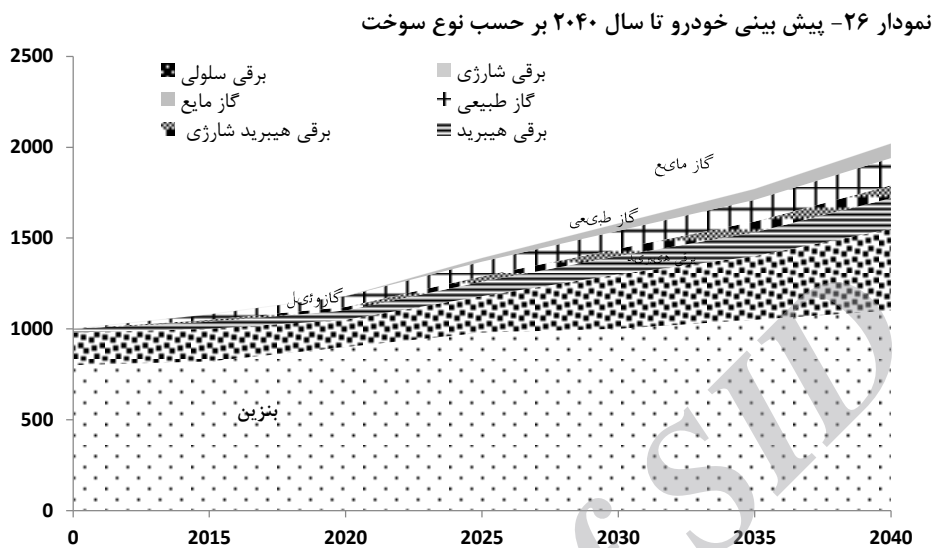
جدول ۹ توزیع خودروهای شخصی را در مناطق مختلف دنیا در سال ۲۰۱۱ نشان می‌دهد. همان طور که مشاهده می‌شود کشورهای OECD با ۷۰۰-۴۰۰ خودرو به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت، بالاترین میزان خودرو را دارند و پس از آن کشورهای Eurasia (با ۴۰۰-۲۰۰ خودرو به ازای هر ۱۰۰۰ نفر) و کشورهای در حال توسعه (زیر ۲۰۰ خودرو به ازای هر ۱۰۰۰ نفر) قرار دارند. در سایر کشورها به ازای هر ۵۰ نفر ۱ خودرو وجود دارد.

جدول ۹- توزیع استفاده از خودرو در مناطق مختلف جهان- سال ۲۰۱۱

مناطق	تعداد خودرو (به ازای هر ۱۰۰۰ نفر)	تراکم جمعیتی (میلیون نفر)
OECD	۴۰۰-۷۰۰	۴۰۰۰-۷۰۰۰
Eurasia	۲۰۰-۴۰۰	۲۳۰۰-۴۰۰۰
کشورهای در حال توسعه	۵۰-۲۰۰	۵۰۰-۲۳۰۰
کشورهایی که کمتر از ۱ خودرو به ازای هر ۵۰ نفر دارند (۲.۵ بلیون نفر از جمعیت جهان)	کمتر از ۲۰	۰-۵۰۰

Source: world Oil Outlook,2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

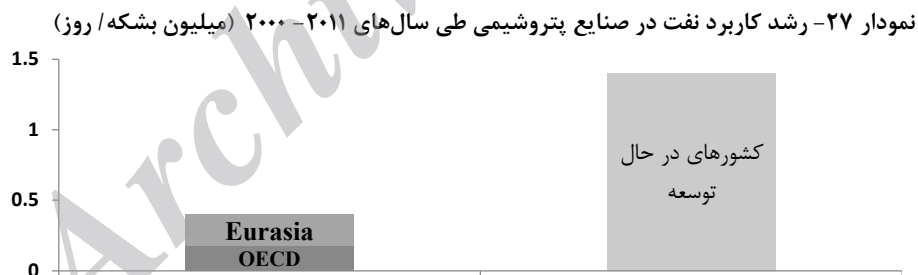
در نمودار ۲۶، تعداد خودرو بر حسب نوع سوخت در جهان تا سال ۲۰۴۰ پیش‌بینی شده است. همان طور که مشاهده می‌شود، سوخت خودروها در آینده به سمت گاز مایع، گاز طبیعی و سوخت‌های هیبرید برقی شارژی (plug-in hybrid electric) می‌رود و این نوع خودروها افزایش می‌یابند در حالی که مصرف سوخت‌های بنزینی افزایش کمی یافته و سوخت‌های دیزلی تا حدودی ثابت باقی می‌ماند. اما باز هم بخش اعظم سوخت مربوط به بنزین و گازوئیل است.

Source: world Oil Outlook, 2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

۲-۳. بخش صنعت و پتروشیمی

وضعیت بخش صنعت و پتروشیمی بعنوان دومین متقاضی نفت در آینده، جالب توجه است. در سال‌های اخیر افزایش کاربرد نفت در صنایع پتروشیمی در کشورهای حال توسعه چشمگیر بوده است. در حالی که در کشورهای OECD و Eurasia چندان قابل توجه نبوده است (نمودار ۲۷).

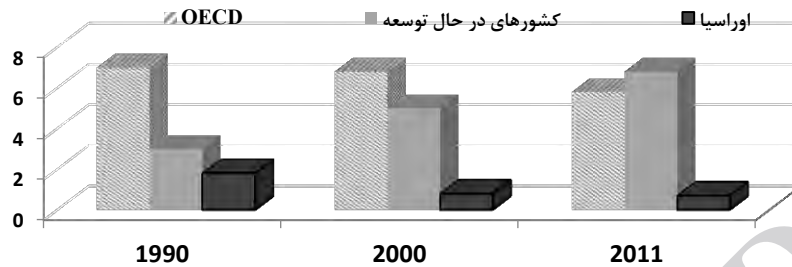

Source: OECD/ IEA Energy balanced of OECD/ None OECD Countries, 2013

۳-۳. سایر صنایع

طی سال‌های ۲۰۱۱-۱۹۹۰ کاربرد نفت در سایر صنایع در کشورهای حال توسعه رو به افزایش بوده در حالی که در کشورهای OECD کاهش یافته و در کشورهای Eurasia طی ۲۰۰۰-۱۹۹۰ کاهش و پس از آن اندکی افزایش یافته است

نمودار ۲۸- کاربرد نفت در سایر صنایع ۲۰۱۱-۱۹۹۰ (میلیون بشکه/روز)

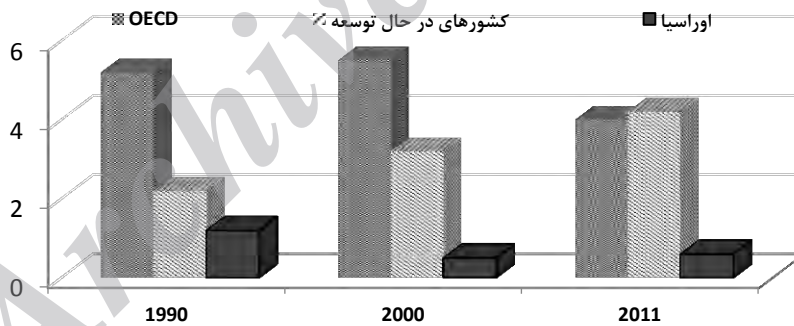

Source: OECD/ IEA Energy balanced of OECD/ None OECD Countries, 2013

۴-۳. مصارف خانگی، تجاری و کشاورزی

بررسی کاربرد نفت در واحدهای خانگی/ تجاری و کشاورزی طی سال‌های ۱۹۹۰-۲۰۱۱ نشان می‌دهد کاربرد نفت در این زمینه در کشورهای در حال توسعه، همواره در حال افزایش است. در کشورهای OECD تا سال ۲۰۰۰ در حال افزایش بوده و پس از آن کاهش یافته است. همچنین در کشورهای Eurasia کاربرد نفت در واحدهای خانگی/ تجاری و کشاورزی تا سال ۲۰۰۰ کاهش یافته و مجدداً تا سال ۲۰۱۱ افزایش یافته است (نمودار ۲۹).

نمودار ۲۹- کاربرد نفت در مصارف خانگی/ تجاری در دهه‌های اخیر (میلیون بشکه/روز)

Source: OECD/ IEA Energy balanced of OECD/ None OECD Countries, 2013

چشم‌انداز تقاضای نفت برای تامین نیازهای خانگی/ تجاری/ کشاورزی تا سال ۲۰۴۰ در جهان و نیز در کشورهای در حال توسعه بسیار مثبت است. در کشورهای آمریکای لاتین، شرق مدیترانه/ آفریقا، هند و چین نیز تقاضای نفت در این زمینه در حال افزایش است. اما در تقاضای نفت در واحدهای خانگی/ تجاری/ کشاورزی در کشورهای OECD و Eurasia کاهش می‌یابد. در کشورهای عضو اوپک، سایر

کشورهای آسیایی و روسیه تقاضای نفت در این زمینه از سال ۲۰۲۰ تا ۲۰۴۰ تقریباً ثابت می‌ماند (جدول ۱۰).

جدول ۱۰- پیش‌بینی تقاضای نفت در مصارف خانگی / تجاری / کشاورزی تا ۲۰۴۰

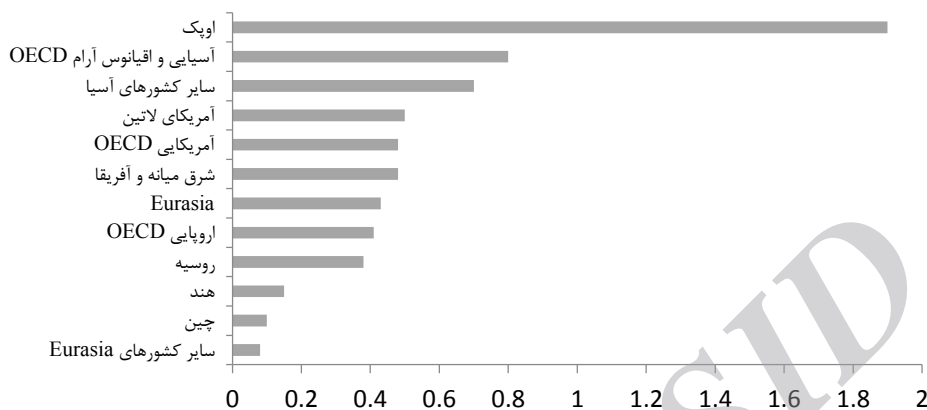
رشد	سطوح							مناطق
	۲۰۴۰	۲۰۳۵	۲۰۳۰	۲۰۲۵	۲۰۲۰	۲۰۱۵	۲۰۱۱	
-۰.۲	۱.۲	۱.۳	۱.۳	۱.۴	۱.۴	۱.۵	۱.۵	OECD آمریکایی
-۰.۴	۱.۲	۱.۳	۱.۴	۱.۴	۱.۵	۱.۶	۱.۶	OECD اروپایی
-۰.۱	۰.۸	۰.۹	۰.۹	۰.۹	۱.۰	۱.۰	۱.۰	OECD آسیا-اقیانوسیه
-۰.۸	۳.۳	۳.۵	۳.۶	۳.۷	۳.۹	۴.۱	۴.۱	OECD
۰.۶	۱.۱	۱.۰	۰.۹	۰.۸	۰.۷	۰.۶	۰.۵	آمریکای لاتین
۰.۴	۰.۹	۰.۸	۰.۷	۰.۷	۰.۶	۰.۶	۰.۵	مدیترانه شرقی و آفریقا
۰.۷	۱.۳	۱.۲	۱.۱	۱.۰	۰.۸	۰.۷	۰.۷	هند
۱.۵	۳.۱	۲.۷	۲.۴	۲.۱	۱.۸	۱.۶	۱.۶	چین
۰.۱	۰.۷	۰.۷	۰.۷	۰.۷	۰.۷	۰.۶	۰.۶	سایر کشورهای آسیایی
۰.۲	۰.۷	۰.۷	۰.۷	۰.۷	۰.۷	۰.۶	۰.۵	اوپک
۳.۴	۷.۸	۷.۲	۶.۵	۵.۹	۵.۳	۴.۷	۴.۴	کشورهای در حال توسعه
-۰.۱	۰.۲	۰.۲	۰.۲	۰.۲	۰.۲	۰.۲	۰.۳	روسیه
۰.۰	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	سایر کشورهای Eurasia
-۰.۱	۰.۴	۰.۵	۰.۵	۰.۵	۰.۵	۰.۶	۰.۶	Eurasia
۲.۵	۱۱.۶	۱۱.۱	۱۰.۶	۱۰.۱	۹.۷	۹.۴	۹.۰	متوسط جهان

Source: world Oil Outlook, 2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

۳-۵. بخش تولید برق

کاربرد نفت جهت تولید برق در جهان در سال ۲۰۱۱ نشان می‌دهد؛ در کشورهای اوپک بیشترین کاربرد را داشته و پس از آن کشورهای آسیایی OECD بیشترین استفاده از نفت را در تولید برق دارند. کمترین کاربرد نفت جهت تولید برق در چین و هند دیده می‌شود (نمودار ۳۰).

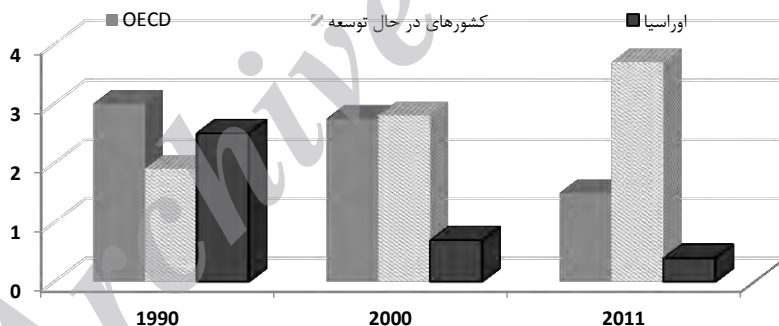
نمودار ۳۰- کاربرد نفت برای تولید برق در جهان در سال ۲۰۱۱

Source: OECD/ IEA Energy balanced of OECD/ None OECD Countries, 2013

طی سال‌های ۲۰۱۱-۱۹۹۰، کاربرد نفت برای تولید برق در کشورهای در حال توسعه، همواره در حال افزایش بوده است. در حالی که در کشورهای OECD و نیز Eurasia کاهش قابل ملاحظه‌ای یافته است.

نمودار ۳۱- کاربرد نفت برای تولید برق در جهان ۱۹۹۰-۲۰۱۱

چشم‌انداز میزان مصرف نفت برای تولید برق تا سال ۲۰۴۰ در جهان نشان می‌دهد که کاربرد نفت در تولید برق به مرور رشد منفی داشته و این وضعیت در مورد کشورهای OECD و در حال توسعه (از جمله اوپک) و Eurasia نیز دیده می‌شود. اما در این میان کاربرد نفت در تولید برق در کشورهای در حال توسعه همواره بالاتر از OECD و Eurasia است. در بین کشورهای OECD، کشورهای آمریکایی و در بین کشورهای در حال توسعه، چین در زمینه کاربرد نفت وضعیت ثابتی داشته و رشدشان صفر خواهد بود. تنها هند و کشورهای شرق میانه و آفریقا رشد مثبتی در زمینه کاربرد نفت در تولید برق خواهند داشت (جدول ۱۱).

جدول ۱۱- پیش‌بینی تقاضای نفت برای تولید برق تا ۲۰۴۰ (میلیون بشکه نفت / روز)

رشد	سطوح							مناطق
	۲۰۴۰	۲۰۳۵	۲۰۳۰	۲۰۲۵	۲۰۲۰	۲۰۱۵	۲۰۱۱	
۰/۰	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	OECD آمریکایی
-۰/۱	۰/۲	۰/۲	۰/۳	۰/۳	۰/۳	۰/۴	۰/۴	OECD اروپایی
-۰/۳	۰/۴	۰/۵	۰/۶	۰/۷	۰/۷	۰/۸	۰/۷	OECD آسیا-اقیانوسیه
-۰/۴	۱/۱	۱/۲	۱/۳	۱/۵	۱/۶	۱/۶	۱/۶	OECD
-۰/۱	۰/۴	۰/۴	۰/۴	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	آمریکای لاتین
۰/۳	۰/۹	۰/۸	۰/۷	۰/۶	۰/۶	۰/۵	۰/۵	شرق میانه و آفریقا
۰/۱	۰/۲	۰/۲	۰/۲	۰/۲	۰/۱	۰/۱	۰/۱	هند
۰/۰	۰/۱	۰/۱	۰/۱	۰/۱	۰/۱	۰/۱	۰/۱	چین
-۰/۱	۰/۶	۰/۶	۰/۶	۰/۶	۰/۶	۰/۶	۰/۶	سایر کشورهای آسیایی
-۰/۶	۱/۲	۱/۳	۱/۵	۱/۶	۱/۸	۲/۰	۱/۹	اوپک
-۰/۳	۳/۳	۳/۴	۳/۴	۳/۵	۳/۷	۳/۸	۳/۷	کشورهای در حال توسعه
-۰/۲	۰/۱	۰/۲	۰/۲	۰/۲	۰/۳	۰/۳	۰/۳	روسیه
۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۱	۰/۱	۰/۱	۰/۱	سایر کشورهای Eurasia
-۰/۲	۰/۲	۰/۲	۰/۲	۰/۳	۰/۳	۰/۴	۰/۴	Eurasia
-۰/۹	۴/۶	۴/۸	۵/۰	۵/۳	۵/۶	۵/۸	۵/۷	متوسط جهان

Source: world Oil Outlook, 2014- Organization of the Petroleum Exporting Countries

حال با توجه به وضعیت اقتصاد ایران و وابستگی شدید آن به درآمدهای نفتی و چشم‌انداز جهانی نفت در سال‌های آتی، ببینیم با استفاده از راهکارهای اقتصاد مقاومتی در برنامه ششم توسعه، چگونه می‌توان وابستگی کشور به درآمدهای نفتی را کاهش داده و آن را به سمت رشد و توسعه سوق داد.

۴. اقتصاد مقاومتی

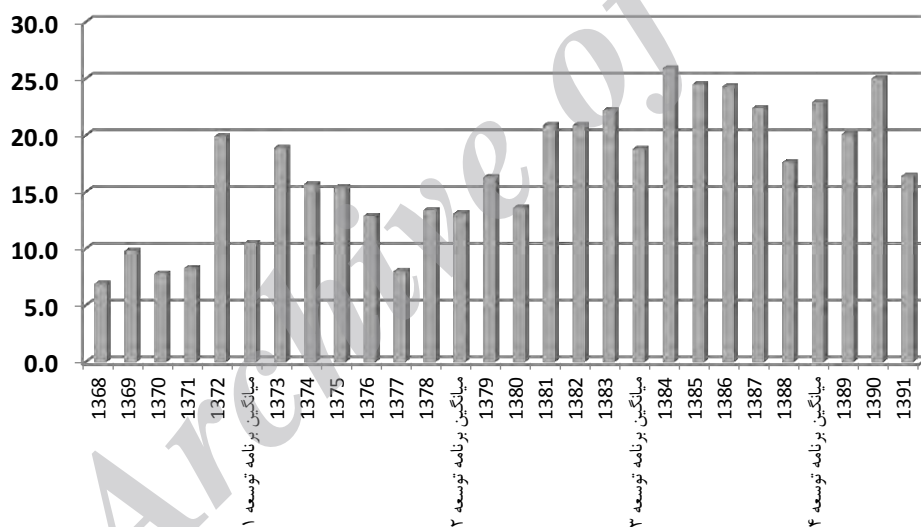
مفهوم اجرایی اقتصاد مقاومتی به معنای ایجاد نهاد مناسب (مجموعه‌ای از سیاست‌ها، قوانین و تدابیر اجرایی) جهت به حداقل رساندن خطرپذیری (ریسک) اقتصاد ایران در برابر تکانه‌ها و اختلال‌های آسیب‌زننده داخلی و خارجی، بویژه تحریم‌های بین‌المللی است تا زمینه را برای دستیابی ایران به پیشرفت‌های پایدار اقتصادی فراهم نماید. قلمرو اقتصاد مقاومتی در ایران شامل موارد ذیل است:

- شناسایی حوزه‌های خطرپذیر اقتصاد ایران.
- پیدا کردن راهکارهای کاهش خطرپذیری‌ها و همچنین کنترل و مدیریت آن.
- خروج از حوزه‌هایی که میزان خطرپذیری و احتمال آسیب در آن بالاست
- مقاوم‌سازی اقتصاد در برابر خطرپذیری‌های موجود.

در ادبیات اقتصاد مقاومتی، عوامل متعددی را در شکل‌گیری مقاومت موثر می‌دانند که مهم‌ترین آنها ساختار اقتصاد، میزان انعطاف‌پذیری و پیش‌بینی تدابیر لازم برای مواجهه با شوک‌های ناگهانی، تنوع در صادرات کشورها و عدم وابستگی به یک کالای خاص، درس گرفتن از تجارب گذشته، حکمروایی مؤثر (Effective Governance) و اجرای سیاست‌های مناسب اقتصادی، افزایش مشارکت در مواقع بحران، ایجاد ذخایر استراتژیک برای آمادگی مواجهه با شوک ناگهانی، داشتن زیربنای مناسب، آموزش مقاومت فردی در سطح جامعه و طراحی شبکه‌ای سیستم برای جلوگیری از کار افتادن یک جزء از سیستم، می‌باشند.

همان‌طور که گفته شد، یکی از خطرپذیرترین حوزه‌های اقتصاد ایران، وابستگی کشور به درآمدهای نفتی با توجه به تحریم‌های اخیر است. در برنامه ششم توسعه باید این حوزه پررنگ‌تر شده و راه‌حل‌های کاهش اتکا به درآمدهای نفتی در نظر گرفته شوند. نمودار ذیل سهم نفت در تولید ناخالص داخلی کشور و در حقیقت میزان اتکای کشور به درآمدهای نفتی را طی برنامه‌های توسعه نشان می‌دهد.

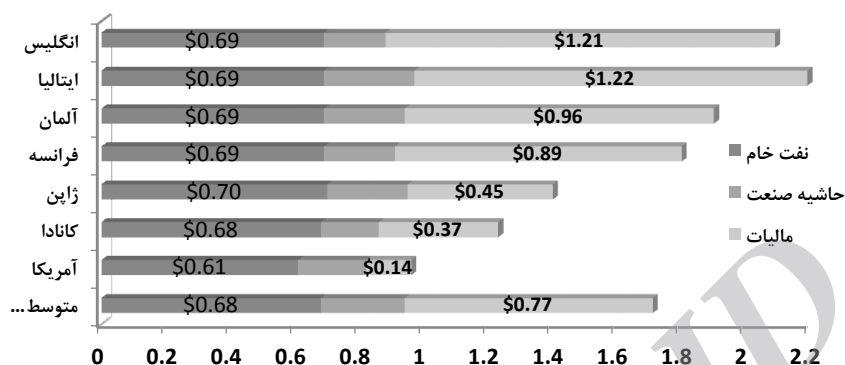
نمودار ۳۲- سهم نفت در تولید ناخالص داخلی (%)

منبع: گزارش‌های بانک مرکزی

این نکته قابل توجه است که مالیات بر مصرف نفت در کشورهای صنعتی به مراتب بالاتر از قیمت نفت فروخته شده توسط کشورهای نفتی است. بنابراین ارزش افزوده آن در کشورهای نفتی به حداکثر می‌رسد (نمودار ۳۳).

نمودار ۳۳- ارزش افزوده نفت و مالیات بر مصرف نفت در کشورهای مختلف (قیمت بر اساس دلار / لیتر)

Source: http://www.opec.org/opec_web/en/publications/340.htm

این تغییرات قیمت عمدتاً ناشی از سطوح مالیاتی مختلفی است که بطور گسترده‌ای توسط کشورهای بزرگ مصرف‌کننده نفت اعمال شده است (خطوط قرمز). این سطوح مالیاتی می‌تواند از سطوح نسبتاً متوسط مانند آمریکا تا سطوح بسیار بالا در اروپا و آسیا/اقیانوس آرام متغیر باشد. برای مثال در دولت انگلیس در سال ۲۰۱۳، تقریباً ۵۸٪ قیمت شارژ شده برای هر لیتر پمپ سوخت که به مشتریان فروخته شد، بابت مالیات است. از طرف دیگر، کشورهای تولیدکننده نفت (از جمله اوپک)، ۳۳٪ کل قیمت پمپ سوخت را بدست می‌آورند، و مابقی (۹٪) حاشیه صنعت است. بنابراین درآمد چندانی عاید کشورهای تولیدکننده نخواهد شد (جدول ۱۲).

جدول ۱۲- درصد سهم ارزش افزوده نفت و مالیات بر مصرف نفت به قیمت کل در کشورهای مختلف

متوسط OECD	آمریکا	کانادا	ژاپن	فرانسه	آلمان	ایتالیا	انگلیس	درصد سهم در قیمت کل
۳۹.۹٪	۶۳.۴٪	۵۵.۳٪	۴۹.۵٪	۳۸.۴٪	۳۶.۳٪	۳۱.۴٪	۳۳٪	خرید نفت خام
۱۵.۲٪	۲۲.۴٪	۱۵.۱٪	۱۸.۲٪	۱۲.۳٪	۱۳.۱٪	۱۳.۱٪	۹.۲٪	حاشیه صنعت
۴۴.۹٪	۱۴.۲٪	۲۹.۶٪	۳۲.۳٪	۴۹.۳٪	۵۰.۶٪	۵۵.۵٪	۵۷.۸٪	مالیات

۵. بحث و نتیجه‌گیری

هدف سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ایجاد بستر مناسب برای حرکت اقتصاد ایران در مسیر رشد پایدار است. برنامه‌ریزی بر مبنای اقتصاد مقاومتی، ایجاد می‌کند با هرگونه عوامل برهم زننده رشد پایدار برخورد شود و راهبردهای برنامه بگونه‌ای انتخاب شود که خطرپذیری‌ها و نااطمینانی‌های تحقق اهداف آن به حداقل برسد. بررسی عملکرد اقتصاد ایران نشان می‌دهد که علاوه بر پایین بودن معدل عملکرد متغیرهای کلیدی، اقتصاد ایران از نوسانات بالایی نیز برخوردار است. ریشه عملکرد پایین و نوسانی بودن آن به دو عامل اصلی یعنی سیاست‌های اقتصادی نامناسب و تکانه‌های ناشی از تحریم‌های خارجی برمی-

گردد. وجه مشترک این دو عامل، ریشه در چگونگی استفاده از منابع نفتی دارد. وابستگی درآمد دولت و درآمد ارزی کشور به درآمد نفت مشکل اصلی کشور می‌باشد و تا موقعی که راه‌حلی برای آن پیدا نشود، ناپایداری در اقتصاد ایران تداوم خواهد یافت.

برای حل این مشکلات بایستی در برنامه ششم، بهتر فکر کرد و عوامل اختلال‌زا را از اقتصاد ایران دور کرد. باید راهبردهای بهتر و مطمئن‌تر را انتخاب کرد تا بهتر نتیجه گرفت. اگر به تحولات پس از تشدید تحریم‌ها در سال‌های اخیر نگاه کنیم، می‌بینیم که با کاهش حدود یک میلیون صادرات نفت ایران، وضعیت تعادل درآمدی دولت به هم می‌خورد. از طرفی با کاهش درآمدهای نفتی، ارز مورد نیاز اقتصاد ایران نیز تامین نمی‌شود و لذا قیمت ارز در ایران به سه برابر افزایش می‌یابد. با افزایش قیمت ارز، تنگنای مالی بنگاه‌ها افزایش می‌یابد ولی مشکلات تامین مالی خود دولت به مراتب از مشکلات بخش خصوصی بیشتر است.

همان طوری که دیده می‌شود همه این مشکلات به چگونگی استفاده از نفت بر می‌گردد. برای حل مشکل اقتصاد ایران، بایستی کاملاً حساب شده عمل کرد، حتی اگر مسیر حرکت سخت و ناهموار باشد. اگر اقتصاد ایران بتواند همانند آندونزی، نفت تولیدی خود را در صنعت داخلی جذب نماید، در این صورت می‌تواند بخش مهمی از مشکلات کنونی خود را مرتفع نماید.

پس از بررسی‌ها و مطالعات انجام شده در اقتصاد ایران در سال‌های اخیر و نیز چشم‌انداز جهانی نفت، نتایج مطالعه نشان می‌دهد جهت‌گیری برنامه ششم باید زمینه‌سازی برای جذب صنعت نفت در اقتصاد ایران باشد و خام فروشی نفت به فراموشی سپرده شود و بجای خام فروشی، با بکارگیری نفت در حمل و نقل، صنعت بویژه پتروشیمی، مصارف خانگی و تجاری و تولید برق بهره برد و از طریق صادرات خودرو، پتروشیمی یا برق درآمدزایی کرد و بدین ترتیب ارزش افزوده ایجاد کرد. باید اصلاحات مرحله‌ای را در ابتدا از کاهش وابستگی بودجه جاری دولت به نفت آغاز کرد و سپس مرحله به مرحله جذب نفت را در صنعت داخلی افزایش داد. همچنین ساختار درآمدی دولت را هم از حیث افزایش مقدار و هم کاهش نوسانات، ارتقاء داد و بنگاه‌های اقتصادی را به سمت ارتقای تولید هدایت کرد.

اگر به تحولات پس از تشدید تحریم‌ها در سال‌های اخیر نگاه کنیم، می‌بینیم که با کاهش حدود یک میلیون صادرات نفت ایران، وضعیت تعادل درآمدی دولت به هم می‌خورد. از طرفی با کاهش درآمدهای نفتی، ارز مورد نیاز اقتصاد ایران نیز تامین نمی‌شود و لذا قیمت ارز در ایران به سه برابر افزایش می‌یابد. با افزایش قیمت ارز، تنگنای مالی بنگاه‌ها افزایش می‌یابد ولی مشکلات تامین مالی خود دولت به مراتب از مشکلات بخش خصوصی بیشتر است.

ساختار درآمدی دولت را بایستی هم از حیث افزایش مقدار و هم کاهش نوسانات، ارتقاء داد و بنگاه‌های اقتصادی را به سمت ارتقای تولید هدایت کرد.

۶. توصیه‌های سیاستی

جهت‌گیری برنامه ششم باید زمینه‌سازی برای جذب صنعتی نفت در اقتصاد ایران باشد و خام‌فروشی نفت به فراموشی سپرده شود. تا رسیدن به هدف مطلوب باید اصلاحات مرحله‌ای را در ابتدا از کاهش وابستگی بودجه جاری دولت به نفت آغاز کرد و سپس مرحله به مرحله جذب کارآمد نفت را در اقتصاد ایران افزایش داد.

بررسی چشم‌انداز جهانی نفت تا سال ۲۰۴۰ نشان می‌دهد، سرمایه‌گذاری در زمینه‌های پایین دستی نفت در سال‌های آینده از توجیه اقتصادی بالایی برخوردار است. با توجه به چشم‌انداز توسعه حمل و نقل خودروی شخصی، سرمایه‌گذاری برای تبدیل نفت و گاز به فرآورده‌های مورد مصرف خودروهای شخصی از جاذبه اقتصادی بالایی برخوردار است. این نه فقط در کشورهای توسعه یافته بلکه در کشورهای در حال توسعه به صورت یک واقعیت مسلم رخ می‌نماید. سیاست‌گذاری در استفاده بیشتر از نفت و گاز برای سرمایه‌گذاری‌های صنعتی بویژه صنایع پتروشیمی موضوع دیگری است که می‌تواند در جهت جذب نفت و گاز کشور در اقتصاد ایران مورد توجه قرار گیرد. همچنین استفاده از نفت و گاز هم برای تولید برق، هم برای نیازهای خانگی و تجاری موضوع دیگری است که در این راستا می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. در مجموع استفاده از نفت و گاز برای نیازهای صنعتی هم می‌تواند در جهت افزایش صادرات غیرنفتی و هم در جهت جایگزینی واردات مورد استفاده قرار گیرد و اقتصاد ایران را با ارزش افزوده بیشتری مواجه کند. این روش در مقایسه با روش کنونی صادرات نفت خام که همراه با نوسانات شکننده است، به مراتب مطلوب‌تر خواهد بود.

اصلاح ترکیب منابع درآمدی دولت نقش مهمی در کاهش تکانه‌های مالی در اقتصاد ایران دارد. ظرفیت افزایش درآمد مالیاتی دولت از طریق مالیات بر مصرف، قابل توجه است. افزایش درآمد مالیات بر مصرف لزوماً از طریق افزایش نرخ مالیات، حاصل نمی‌شود، بلکه پوشش بیشتر این نوع مالیات‌ها به ویژه در بخش خدمات، می‌تواند درآمدزایی قابل توجهی داشته باشد. مالیات بر مصرف می‌تواند به گونه‌ای طراحی شود که متوجه خانوارهای پردرآمد باشد. همچنین کاهش معافیت‌های مالیاتی می‌تواند به اصلاح ترکیب منابع درآمد دولت کمک کند.

منابع

آقامحمدی، (۱۳۹۱)، "سیاست‌های پولی مالی و ارزی"، همایش اقتصاد مقاومتی، دانشکده اقتصاد

علامه طباطبایی، اسفند ۹۱

گزارش‌های بانک مرکزی. www.cbi.ir

گزارش‌های مرکز آمار ایران. www.amar.org.ir

گزارش‌های سایت WDI (شاخص‌های توسعه جهانی). Data.worldbank.org

گزارش‌های اوپک http://www.opec.org/opec_web/en/publications/340.htm

متن کامل قانون بودجه سال ۹۳

موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، "چشم‌انداز اقتصاد ایران (مهر ۱۳۹۳)". منتشر شده در آذر ۱۳۹۳.

Hasan A. Hafidh Hamid, 2013, Annual report 2013, organization of the petroleum exporting countries (OPEC), Austria.

Annual Energy Outlook 2014 with projections to 2040. US. **Energy Information Administration. April 2014**, <http://www.eia.gov/forecasts/aeo>

BP Statistical Review of World Energy, June 2014, 62rd edition. bp.com/statisticalreview

IHS CERA. **Fueling the future with natural Gas**, Bringing it home, Jan 2014. IHS.com

International Road federation (IRF) 2011, the international voice of the road infrastructure sector, Switzerland. www.irfnet.ch/files-upload/pdf-files/Annual_Report_2011_Web_quality.pdf

OECD/ IEA Energy balances of OECD/ Non OECD Countries, 2013, http://www.iea.org/w/bookshop/640-Energy_Balances_of_OECD_Countries.

OPEC) Organization of the petroleum exporting countries (ASB (Annual Statistics Bulletin), 2014.

http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2014.pdf

world Oil Outlook 2014, Organization of the Petroleum Exporting Countries .

World Petroleum Assessment, 2012, <http://energy.usgs.gov/OilGas/AssessmentsData/WorldPetroleumAssessment.aspx>.

world Economic Outlook Database, October 2014 and global economic outlook October 2014.

Oil, 6th development plan, resistive economy

Davod Daneshjafari¹, Samane Karimi²

Received: 3 December 2014 **Accepted:** 8 March 2015

The objective of resistive economy overall policies is creating appropriate environment for Iran's economy movement on a sustainable growth path. Planning based resistive economy require to be dealt with Any disruptive factor for sustainable growth and plan strategies to be chosen so that minimize risks and uncertainties relevant to achieve to its goals. Survey about performance of Iran's economy show that moreover, low mean of performance key variables, Iran's economy has high volatilities. The base of low performance and its volatility return to two main factors, namely inappropriate economy policies and so impulses derived external sanctions. The common mode of the factors, namely inappropriate economy policies and impulses derive in how use of oil resources. Dependence on government revenue and so foreign exchange earnings to oil revenues and its crude sale is the main problem of Iran and until a solution isn't found for that, unsustainability in Iran's economy will continue. The purpose of this study was to find a long-term solution to reduce dependence on oil revenues in 6th development plan or use of resistive economy strategies. Regarding to world oil outlook, use of oil in sectors such as transportation, industry especially petrochemical, household/commercial/ agriculture consumptions and power generation instead of crude oil sale, can be resolve the problem.

Key words: *6th Development plan, Resistive Economy, oil, crude sale, unsustainability.*

¹ - Assistant professor, Economic Department of Allame Tabatabaei university

² - M.A in management, Allame Tabatabaei university